

BEN MACINTYRE

ŠPION MEZI PŘÁTELI

KIM PHILBY A JEDNA VELKÁ ZRADA

 C PRESS

ŠPION MEZI PŘÁTELI

KIM PHILBY A JEDNA VELKÁ ZRADA

BEN MACINTYRE

**CPress
Brno
2014**

Špion mezi přáteli

Kim Philby a jedna velká zrada

BEN MACINTYRE

Překlad: Lubomír Sedlák

Odborná korektura: Jaroslav Zukerstein

Jazyková korektura: Michal Bečvář

Obálka: Tomáš Krejčířík

Odpovědný redaktor: Tomáš Krejčířík

Technický redaktor: Radek Střecha

Authorized translation from the English language edition A SPY AMONG FRIENDS: Kim Philby and the Great Betrayal

Copyright © Ben Macintyre 2014

Translation © Lubomír Sedlák, 2014

Objednávky knih:

www.albatrosmedia.cz

eshop@albatrosmedia.cz

bezplatná linka 800 555 513

ISBN 978-80-264-0595-5

Vydalo nakladatelství CPress v Brně roku 2014 ve společnosti Albatros Media a. s. se sídlem Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 18895.

© Albatros Media a. s., 2014. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

1. vydání

ALBATROS MEDIA a.s.

Památce Ricka Beestona

„Přátelé – všeobecný slangový výraz pro příslušníky zpravodajských služeb. Konkrétně: britský slangový výraz označující příslušníky Secret Intelligence Service neboli MI6.“

„Kdybych si musel vybrat mezi zradou své země a zradou svých přátel, doufám, že bych měl odvahu pro to první. Podobné dilema možná moderního čtenáře popudí a ten okamžitě natáhne svou vlasteneckou ruku k telefonu, aby zavolal policii, Danteho by to však nerozčílilo. Podle něho patřili Brutus a Cassius do nejspodnějších pater Pekla, protože se rozhodli zradit svého přítele Julia Caesara, nikoliv svou zemi čili Řím.“

E. M. Forster

BSAH

Předmluva	7
Úvod	9
1. Začínající špion	11
2. Pátá sekce	29
3. Otto a Sonny	48
4. Bu, bu, bu, holčičko, já jsem špion!	67
5. Tři mladí špioni	86
6. Německý přeběhlík	99
7. Sovětský přeběhlík	112
8. Stoupající hvězdy	130
9. Rozbouřená moře	151
10. Homérova odysea	171
11. Broskev	189
12. Loupeživí baroni	208
13. Třetí muž	225
14. Náš člověk v Bejrútu	245
15. Liška, která přišla, a již neodešla	259

16.	Nejnadějnější důstojník	273
17.	Říkal jsem si, že to budeš ty	287
18.	Čaj o páté	300
19.	Vytracení	313
20.	Tři staří špioni	330
	Bibliografie	343
	Rejstřík	349

PŘEDMLUVA

LITERATURA POJEDNÁVAJÍCÍ O KIMU PHILBYM JE početná a zahrnuje neocenitelná průkopnická díla od takových autorů, jako jsou Patrick Seale, Phillip Knightley, Tom Bower, Anthony Cave Brown a Genrich Borovik, pro řadu lidí však zůstává i nadále tajemným, tak jako samotná studená válka, o které mnozí často hovoří, ale málokdo jí rozumí. V uplynulých letech ovšem došlo k odtajnění značné části dříve nepřístupných materiálů a také k vydání oficiálních dějin MI5 a MI6 a to vrhlo nové světlo jak na zmíněnou válku, tak na roli Philbyho v tomto konfliktu dvou světů.

Kniha, kterou držíte v rukou, není nějakým dalším životopisem tohoto člověka, je to spíše pokus – podán formou vyprávění – o popsání konkrétního typu přátelství, který sehrál v dějinách významnou úlohu. Zaměřuje se ani ne tak na politiku, ideologii a zodpovědnost, jako spíše na povahy a charaktery postav a také na jeden velmi britský vztah, kterým se ještě nikdo nezabýval. Dokumenty týkající se MI6, CIA a KGB zůstávají i nadále nepřístupné, takže většina pramenů je z druhé ruky, konkrétně jsou to svědectví třetích stran, navíc v mnoha případech vyjádřena pohledem zpět. Špioni jsou mimořádně talentovaní v tom, jak nepřesně si pamatují věci, které se odehrály v minulosti, a všechny postavy vystupující v této knize jsou do jisté míry vinny, že zkreslily

tu svou vlastní. Řada „faktů“ o případu zvaném Philby je dosud předmětem vášnivých diskusí a setkáváme se také s velkým počtem nejružnějších teorií na toto téma, ať již konspirativních, nebo jiných; některá kontroverznější témata jsou probírána v Poznámkách na konci knihy. Značná část toho, co se o Philbym napsalo, je založeno pouze na vzpomínkách nebo spekulacích, bez konkrétní dokumentace, zatímco některé věci byly přibarveny příslušnou propagandou, a jiné lze dokonce ještě označit za výplod čiré fantazie. Pokud a dokud nebudou ve své celistvosti uvolněny oficiální dokumenty, potud na těchto událostech zůstane vždy nádech tajemnosti, jenže to „vyprávějícímu“ historikovi vytváří jisté problémy. Coby autorovi se mi dostalo protichůdných výpovědí, odlišných názorů a nejednotných vzpomínek, takže jsem se následně musel rozhodnout, nakolik důvěryhodné ty všechny zdroje jsou, a vybrat si, která z těch četných svědectví mi skutečné realitě připadají jako nejbližší. Jiní s mým výběrem nepochybně nebudou souhlasit, ale já se o nějakou exaktní vědu neopírám, i když to, co si na následujících stránkách přečtete, je pravdivému příběhu tak blízko, jak se mi to jen podařilo.

Tato kniha si nedělá ambice být posledním slovem na téma Kim Philby. Snaží se podat jeho příběh odlišným způsobem, konkrétně prizmatem jednoho osobního přátelství, a snad se i dopracovat nového pochopení nejpozoruhodnějšího špiona moderní doby.

ÚVOD

Bejrút, leden 1963

ZATÍMCO SE JIŽ VEČER BLÍŽÍ, V BYTĚ V KŘEŠŤANSKÉ čtvrti sedí dva špioni středního věku, popíjejí čaj a jeden druhému zdvořile lžou. Jsou to Angličané do morku kostí, takže zvyk jednat slušně, který je zároveň spojuje i drží od sebe, ani na chvíli neopouštějí. Otevřeným oknem jsou slyšet zvuky z ulice, troubení aut a klapání koňských kopyt se mísí s cinkáním porcelánu a šepotem lidí. Konverzaci obou mužů zachycuje pod otomanem mazaně ukrytý mikrofon, který ji nataženým drátem posílá dále, malou dírkou ve zdi do sousední místnosti. Tam sedí třetí člověk, shrben nad otáčející se cívkou magnetofonu, na uších sluchátka z bakelitu, a snaží se porozumět jednotlivým slovům rozhovoru.

Muži, kteří se baví, jsou staří přátelé, znají se již téměř třicet let. Avšak nyní jsou to zapřisáhlí protivníci, bojovníci dvou opačných stran brutálního konfliktu.

Kim Philby a Nicholas Elliott se stali špiony společně za druhé světové války. Když skončila, opět společně stoupali hierarchií britské

výzvědné služby a přitom si navzájem sdělovali veškerá svá tajemství. Byli členy stejných klubů, popíjeli ve stejných barech, nosili stejné, kvalitně ušité obleky a za manželky si vzali ženy z jejich „kmeně“. Philby však měl celou tu dobu jedno tajemství, s nímž se nikomu nepochlubil: Pracoval tajně i pro Moskvu, takže vše, co se dozvěděl od Elliotta, předával svým sovětským řídicím důstojníkům.

Elliott přijel do Bejrútu získat jisté příznání. V bytě nechal nainstalovat příslušné dráty a jeho lidé hlídali vstupní dveře i ulici pod okny. Elliott potřebuje zjistit, kolik osob tím, že Philby zradil jejich přátelství, zemřelo, a rád by také věděl, odkdy z něho tento bývalý kamarád dělal blbce, chce prostě znát pravdu, nebo alespoň její část. Ve chvíli, kdy se tyhle věci dozví, tak ať si buď uprchne do Moskvy, nebo se vrátí do Británie, případně začne novou kariéru coby trojitý agent, anebo se upije k smrti v některém z bejrútských barů, protože Elliott sám sebe ujišťuje, že je mu to jedno.

Philby tu hru zná, mistrně se jí účastnil celá tři desetiletí, neví však, co všechno ví Elliott. Možná ho zachrání to vzájemné přátelství, tak jak se to stalo již předtím. Oba muži si sdělují jisté pravdy, které však obsahují i klamné informace, a lžou s upřímným přesvědčením, ty lži postupně vrství.

Nastala noc a tento zvláštní souboj na život a na smrt pokračuje. Je to souboj mezi dvěma muži spojenými třídním původem, členstvím v příslušných klubech a vzděláním, ale rozdělenými odlišnou ideologií, souboj dvou mužů téměř identické výchovy a vkusu, ale naprosto odlišné loajálnosti, souboj dvou „intimních“ protivníků. Člověku, který jim naslouchá, připadá jejich konverzace mimořádně uhlazená, jako takový pradávný anglický rituál odehrávající se v tomto případě v cizí zemi, ale ve skutečnosti je to zarputilý a nelitostný duel, smrtelná agonie přátelství potřísněného krví.

1

ZAČÍNÁJÍCÍ ŠPION

VJEDNU CHVÍLI BYL JOHN NICHOLAS REDE ELLIOTT na závodisti v Ascotu a sledoval, jak kůň Quashed, s kurzem 4,5 : 1 favorit dostihu, opravdu s přehledem vítězí, a ve druhé chvíli byl najednou, poněkud ke svému překvapení, špiionem. Psal se patnáctý červen roku 1939, jemu bylo dvaadvacet let a do vypuknutí nejstrašnějšího konfliktu v dějinách lidstva zbývaly již jen tři měsíce.

Stalo se tak při sklenici šampaňského. Sir Claude Aurelius Elliott, nositel jednoho z královských vyznamenání a otec Nicholase, byl nejen úspěšným horolezcem, ale také ředitelem neprestížnější soukromé školy v Anglii, samozřejmě té v Etonu, zkrátka byl důležitou postavou britského establishmentu. Znal každého, kdo něco znamenal, a „neznal nikoho z těch, kteří nikým nebyli“, a jedním z řady významných lidí mezi jeho kontakty byl i sir Robert Vansittart, poradce vlády Její Výsosti v oblasti diplomacie. Ten měl zase blízko k Tajné zpravodajské službě (Secret Intelligence Service neboli SIS), známé spíše jako MI6, jejímž

úkolem bylo sbírat zpravodajské informace v zahraničí. Nicholas Elliott si s „Vanem“ domluvil schůzku v Ascotu a při skleničce naznačil, že by se možná rád stal pracovníkem zmíněné agentury.

Sir Robert Vansittart se usmál a odpověděl: „Jsem rád, že ses mne zeptal na něco tak jednoduchého.“

O mnoho let později Elliott napsal: „A byla ruka v rukávě.“ „Náborový“ systém mezi absolventy prestižních škol prostě fungoval bezvadně.

Elliott neměl žádné zřejmé předpoklady k tomu, být špiónem, na vysoké škole nijak neexceloval a věděl jen velmi málo o složitostech mezinárodní politiky, o obratné, ale nebezpečné hře MI6 v předvečer války nemluvě. O špiónáži vlastně nevěděl vůbec nic, ale připadalo mu, že by to mohla být vzrušující a důležitá práce, navíc elitního charakteru. On sám coby absolvent školy v Etonu, který právě ukončil studia na Cambridgeské univerzitě, byl v plné míře sebevědomým mladým mužem, řádně vychovaným, finančně zajištěným a s těmi správnými společenskými kontakty. Zkrátka se narodil, aby vládl (i když takto natvrdo by podobné své přesvědčení nikdy neřekl), a členství v nejvybranějším britském klubu se zdálo být dobrým prvním krokem k něčemu takovému.

Rodina Elliottových patřila k páteři britského impéria. Po celé generace mu dodávala armádní důstojníky, vysoce postavené duchovní, právníky a koloniální úředníky, kteří zajišťovali, aby Británie i nadále vládla světovým mořím, jak se v jedné její písni zpívá, ale i značné části pevnin na naší planetě. Jeden z Nicholasových dědečků byl viceguvernérem Bengálska a druhý významným soudcem, jiní jeho předkové však tak jako příslušníci mnoha jiných důležitých rodin byli také pozoruhodně výstřední. Prastrýc Edgar se například „proslavil“ sázkou s jiným důstojníkem indické armády, že dokáže každý den po dobu tří měsíců vykourit určité množství viržínků, a za dva měsíce bylo po něm. Prateta Blanche se zase údajně v šestadvaceti zklamala v lásce, načež ulehla do postele a zůstala tam dalších padesát let, zatímco teta Nancy byla skálopevně přesvědčena, že katolíci by neměli mít domácí mazlíčky, protože podle

nich zvířata nemají duši. Rodina byla také nesmírně fascinována činností zvanou horolezectví, což ovšem mělo často fatální následky. Reverend Julius Elliott, Nicholasův strýc, v roce 1869 spadl z Matterhornu, mimochodem krátce poté, kdy se s ním sešel Gustave Flaubert, který strýce označil za „ztělesnění anglického džentlmena“. Výstřednost je prostě jednou z těch anglických rysů, které vypadají jako slabina, ale de facto je to skrývaná síla, individualita maskovaná jako excentričnost.

Dominantní postavou Nicholasova dětství byl jeho otec Claude, muž pevných viktoriánských zásad a vášnivých předsudků. Nenáviděl hudbu, která mu způsobovala špatné trávení, nesnášel jakoukoliv formu vytápění, jež považoval za degenerovanost, a byl přesvědčen, že „nejlepší způsob, jak komunikovat s cizinci, je pokřikovat na ně anglicky“. Než se stal ředitelem školy v Etonu, přednášel historii na Cambridgeské univerzitě, a to přes hluboce zakořeněnou nedůvěru k akademickým názorům a averzi vůči intelektuálním konverzacím. Na druhou stranu dlouhé univerzitní prázdniny mu poskytovaly spoustu času na horolezectví, a dokonce se v tomto oboru mohl stát nejoslavovanější osobou své generace, v Lake District na severu Anglie však utrpěl pád a zlomil si kolenní česku, takže se poté nemohl přidat k výpravě na Mount Everest, kterou vedl George Mallory. Claude Elliott byl dominantní postavou tělesně i duševně, proto od svých žáků v Etonu dostal přezdívku „Císař“. Nicholas k němu vzhlížel s posvátnou úctou, jeho otec ho však buď ignoroval, nebo si z něho utahoval, protože jako mnoho otců té doby a té společenské vrstvy byl přesvědčen, že jakékoliv projevy náklonnosti by z jeho jediného dítěte udělaly příliš poddajného člověka a s vysokou pravděpodobností i homosexuála. Nicholas tudíž vyrůstal v přesvědčení, že „otci byla nepřijemná samotná má existence“. Jeho matka se pro změnu v konverzacích vyhýbala všem intimním tématům, jak později vzpomínal, a to včetně „Boha, nemoci a toho, co je od pasu níže“.

Mladý Elliott byl tedy vychováván celou řadou chův a poté byl odsunut do přípravky na soukromou střední školu Durnford v hrabství Dorset, která byla proslulá brutalitou extrémní i v měřítku takovéhoto vzdělávacích zařízení v Británii. Například každé ráno museli žáci školy

pro potěšení jejího ředitele skákat nazí do nevyhřívaného bazénu a jeho manželka jim zase s oblibou nahlas předčítala z výchovné literatury, přičemž nohy měla položeny přes dva chlapce, zatímco třetí ji musel lechtat na chodidlech. Žáci nedostávali žádné čerstvé ovoce, záchody byly bez dveří, šikana nebyla nijak omezována a ze školy nebylo možné utéct. Dnes by takovéto zařízení bylo protizákonné, ale v roce 1925 panovalo přesvědčení, že „formuje charakter“. Nicholas odtamtud odcházel s přesvědčením, že „nic tak nepříjemného už nikdy nezažije“, s hluboce zakořeněným pohrdáním autoritami a s „ošlehaným“ smyslem pro humor.

Střední škola v Etonu mu po tomto „vysloveném pekle“ připadala jako ráj na zemi, i skutečnost, že ředitelem byl jeho otec, nijak situaci nekomplikoval, protože ten se nadále tvářil, jako by jeho syn vůbec neexistoval. Mladý Elliott, tento inteligentní a radostný, ale také líný chlapec, se tam v učení snažil jen do té míry, aby postoupil do dalšího ročníku. „Jeho psaní se zlepšilo a je čitelnější, jen však poukázalo na jeho nedostatky, co se schopnosti volit správná písmena týče,“ uvádí se v jednom z jeho vysvědčení. Na druhé straně však byl zvolen do prvního klubu svého života, jmenoval se Pop a byl školní součástí vyhrazenou pro nejoblíbenější žáky, právě v Etonu ostatně Nicholas zjistil, že má talent na to, s někým se skamarádit. Později ve svém životě bude toto umění označovat za svou nejdůležitější schopnost a za základ své profesionální dráhy.

Prvním Nicholasovým nejbližším přítelem byl Basil Fisher. Tento mladík s fantastickou postavou, vynikající sportovec, který navíc dosahoval zcela nadprůměrných výsledků i ve studiu, byl nejen kapitánem „áčka“ školního kriketového mužstva, ale také předsedou zmíněného klubu Pop. Jeho otce, skutečného válečného hrdinu, zabil v roce 1917 v Gaze turecký ostřelovač. Tito dva kamarádi se dělili o každé jídlo, trávili spolu prázdniny a občas, když byl ředitel školy na večeri, vklouzli do jeho domku a zahráli si tam kulečnick. Fotografie z té doby ukazují, jak se drží kolem ramen a na celé kolo se usmívají. Možná měl jejich vztah i nějaký sexuální podtext, ale spíše ne, ale jestliže Nicholas miloval dosud jen svou chůvu, která měla přezdívku „Zlatíčko“ (její skutečné jméno již nelze dohledat), od nynějška zbožňoval i Basila.

Na podzim roku 1935 oba mladí muži začali studovat na univerzitě v Cambridgi a Nicholas samozřejmě zamířil na Trinity College, kde dříve přednášel Elliott starší. Hned prvního dne navštívil jednoho z tamějších učitelů historie a také spisovatele Roberta Gittingse, protože se znal s jeho otcem, a položil mu otázku, která mu ležela v hlavě: „Jak moc bych se tady měl snažit a v čem?“ Gittings uměl dobře odhadnout typ jakéhokoli člověka, a tak mu podle Nicholasových vzpomínek pohotově odpověděl. „Důrazně mi radil, abych si ty své tři roky v Cambridgi během doby, než začne další válka, vychutnal“. Elliott se jeho radou řídil do posledního písmene, hrával kriket, plavil se na pramicích poháněných bidlem, jezdíval po okolí města v autě typu Hillman Minx a účastnil se různých velmi veselých večírků, některé ostatně i sám pořádal. Přčetl také spoustu špionážních děl a o víkendech chodil střílet nebo na dostihy do Newmarketu. Univerzita v třicátých letech doslova vřela konfliktními ideologiemi: V roce 1933 se moci chopil Hitler a v létě 1936 vypukla občanská válka ve Španělsku, takže extrémní levice i pravice z řad studentů se do sebe pouštěly v posluchárnách i mimo ně. Elliotta však bouřlivá politická atmosféra mījela, byl příliš zaneprázdněn užíváním si, za ty tři roky stěžl nějakou učebnici otevřel, takže když uplynuly, pyšnil se mnoha přáteli, ale studium končil s nejhorším možným výsledkem, které sám označil za „vítězství nad zkoušejícími“.

Cambridge sice opouštěl maximálně zvýhodněn, co se získaného vzdělání i možného společenského uplatnění týče, ale s absolutně žádnou představou, čím by se chtěl žít. Pod jeho lhostejným a konvenčním zevnějškem a za „ležérním chováním příslušníka horních vrstev společnosti“ se ovšem skrývala složitější osobnost, konkrétně člověk se smyslem pro dobrodružství a lehkou tendencí k nějaké podvratné činnosti. Viktoriánská přísnost jeho otce v něm vytvořila hlubokou averzi vůči jakýmkoliv pravidlům, takže jak později poznamenal, „nikdy by ze mne nebyl dobrý voják, protože jsem nebyl dostatečně ochoten se nějaké disciplíně podřizovat“. Když dostal za úkol něco udělat, měl sklon „zabývat se nikoli tímto příkazem, ale spíše tím, který by ten příslušný nadřízený vydal, kdyby věděl, o čem mluví“. Byl člo-

věkem tvrdým, to zařídila brutalita panující v přípravné škole Durnford, ale zároveň i citlivý, neboť poznamenaný osamělým dětstvím, a podobně jako mnozí jiní Angličané i on svou nesmělost zakrýval vyprávěním nespočetných anekdot, které sloužily coby jakási obrana. Jedním z důsledků otcovské výchovy bylo také jeho přesvědčení, že není pohledným mužem: Elliott starší ho jednou označil za „vysloveně škaredého“ a on tomu během celého svého dětství věřil. Pravda, se svou lehce neohrabanou postavou, úzkým obličejem a v brýlích s tlustými obroučkami to nebyl žádný playboy, měl však v sobě jakousi duševní vyrovnanost, špatně skrývané rošťáctví a přímočarou srdečnost, která k jeho osobě okamžitě přitahovala ženy. Jemu nicméně trvalo léta, než došel k závěru, že „nevypadal ani hůř, ani lépe než rozumný počet mých kolegů kreatur“. Kromě přirozeného konzervatismu zdědil od svých předků také rodinný sklon k výstřednosti, ale nebyl to snob, byl ochoten se začít bavit s kýmkoliv, jakéhokoliv postavení. Nevěřil ani v Boha, ani v Marxe, ani v kapitalismus. Věřil v krále, ve svou zemi a společenskou třídu a ve svůj klub (ten se jmenoval White's, byl jen pro pány a nalézal se v hlavním městě na ulici St. James), zejména však věřil v přátelství.

V létě roku 1938 začal jeho dávný kamarád Basil Fisher pracovat v londýnské City, zatímco Nicholas stále ještě nevěděl, jak by měl se sebou naložit, avšak vyřešili to za něho jeho bývalí spolužáci. Toho léta se zúčastnil kriketového zápasu v Etonu a během přestávky na čaj ho oslovil rodinný přítel a zkušený diplomat Sir Neville Bland a taktně poznamenal, že Elliott starší si dělá vrásky ze synovy „neschopnosti začít nějak pořádně pracovat“. (Jeho otec dával při komunikaci se svým potomkem přednost prostředníkům.) Bland mu ještě sdělil, že byl nedávno jmenován vyslancem v nizozemském Haagu, a zeptal se ho, zda by nechtěl jako honorární atašé odjet s ním. Nicholas mu odpověděl, že to by velmi rád, i když neměl ani tušení, co taková funkce obnáší. „Nikdo mne následně nijak důkladně neproěřoval,“ napsal později. „Bland prostě ministerstvu zahraničí oznámil, že jsem bez problémů, protože mne znal a navíc v Etonu studoval s mým otcem.“

Ještě než odjel, Elliott na tomto ministerstvu absolvoval kurz v šifrování. Jeho instruktorem byl jistý kapitán John King, šifrér s velkými zkušenostmi, který byl shodou okolností sovětským špiónem, zprávy ministerstva zahraničí posílal do Moskvy už od roku 1934. Nicholasovým prvním učitelem tajných praktik byl prostě dvojitý agent.

V polovině listopadu 1938 přijel Elliott ve svém Hillmanu Minx do Haagu a hlásil se na vyslanectví. Po večeri ho Bland opatrně varoval, že „v diplomatických službách je přestupkem, který může vyústit až ve výpověď, kdybys spal s manželkou svého kolegy“, a také mu poradil následující: „Navrhuji, abys dělal to co já a doutník si nezapaloval dříve, než začneš pít třetí sklenku portského.“ Povinnosti Elliotta se stěží daly označit za obtížné. Občas vyslanci nosil aktovku, občas v příslušné místnosti šifroval nebo dešifroval, a také se účastnil formálních večeří.

V Nizozemsku byl teprve čtyři měsíce, když si poprvé čichl k utajované práci a dostalo se mu „příležitosti vidět na vlastní oči, jak funguje německá válečná mašinérie“. Při jedné večeři se dal do řeči s mladým důstojníkem námořnictva, který se jmenoval Glyn Hearson a působil ve funkci zástupce námořního přidělence na britském velvyslanectví v Berlíně. Tento fregatní kapitán mu prozradil, že dostal zvláštní úkol tajně sledovat přístav v Hamburku, kde Němci údajně vyvíjeli miniaturní ponorky, a když vypil ještě několik dalších sklenic, zeptal se ho, zda by tam nechtěl jet s ním. Elliottovi se Hearsonův návrh velmi zalíbil a cestu mu následně schválil i vyslanec.

O dva dny později, ve tři hodiny ráno, oba muži přelezli zeď a dostali se tak do hamburského přístavu. „Diskrétně jsme tam asi hodinu strkali nos do všeho možného“ a fotografovali, než „jsme se vrátili do bezpečí a k dvojitým panákům“. Pravda byla, že Elliott byl bez diplomatické imunity a neprošel ani žádným příslušným výcvikem, takže Hearson neměl žádné oprávnění ho na tuto misi brát s sebou. Kdyby ho nacisté chytili, mohli je coby špióny zastřelit, anebo zpráva, že syn ředitele školy v Etonu byl uprostřed noci přistižen, jak slídí v německém námořním areálu, by přinejmenším vyvolala diplomatickou bouři. Elliott sám s potěšením přiznával, že to byl „mimořádně riskantní čin“, který si

však maximálně užil a který byl také velmi úspěšný, takže do Berlína oba Britové pokračovali v bezvadné náladě.

Dvacátého dubna 1939 slavil Hitler své padesátiny, proto v nacistickém Německu vyhlásili státní svátek a byla to také příležitost uskutečnit největší vojenskou přehlídku v dějinách třetí říše. Připravil ji ministr propagandy Josef Goebbels a měla být jakýmsi vyvrcholením kultu Vůdce a okázalou ukázkou synchronizovaného patolízalství. Nejdříve kráčeli vojáci s pochodněmi a jela kolona padesáti bílých limuzín v čele se samotným Führerem a poté následovalo fantastické pětihodinové předvedení vojenské síly sestávající z padesáti tisíc příslušníků armády, stovek tanků a sto šedesáti dvou bojových letadel. Velvyslanci Británie, Francie a USA přítomni nebyli, jejich země je z Německa stáhly, jakmile Hitler obsadil i zbytek Československa, třiadvacet jiných států však na akci své představitele mělo a ti mu mohli k narozeninám popřát vše nejlepší. „Führer je oslavován tak, jak žádný smrtelník dosud ještě nebyl,“ rozplýval se ve svém deníku Goebbels.

Elliott tu oslavu sledoval se směsí úžasu a zděšení, a to z bytu v šestém patře na Charlottenburger Chaussee, který patřil britskému vojenskému atašé v Berlíně. Jmenoval se Noël Mason-MacFarlane, přezdívali ho „Mason-Mac“ a byl to vousatý „starý kozák“, mnohokrát vyznamenaný veterán první světové války bojující v zákopech Francie i v Mezopotámii. Také on při tom pohledu nebyl schopen své znechucení potlačit. Z balkónu jeho bytu byl Hitler, zdravící z tribuny, zřetelně vidět a před Elliottem generál pod vousy poznamenal, že Vůdce byl v dostatečném dostřelu pušky: „Mám pokušení této situace využít,“ zamumlal a dodal, že „odsud by toho bastarda mohl odprásknout, než bys řekl švec“. Elliott „na něho silně naléhal, aby bez míření vystřelil“, ale ten mu nevyhověl, i když později opravdu oficiálně požádal o povolení Hitlera ze svého balkónu zabít. Jeho návrhu však bohužel nebylo vyhověno.

Poté se Nicholas vrátil do Haagu přesvědčen o dvou nových věcech: Zprvé, že Führer musí být za každou cenu zastaven, a zadruhé, že nejlepším způsobem, jak by k tomu mohl přispět sám Elliott, je stát se špiónem. „To rozhodnutí ve mně uzrálo velmi rychle,“ vzpomínal

později. O ostatní se postaral ten den na závodě v Ascotu, kde s ním vypil skleničku šampaňského již zmíněný Sir Robert Vansittart, a poté ještě schůzka s jedním důležitým člověkem na ministerstvu zahraničí. Do hlavního města Nizozemska se tedy nakonec vrátil formálně stále ještě jako honorární atašé, ale ve skutečnosti jako nový „rekrut“ MI6, přičemž požehnání tomu udělil i vyslanec Bland. Navenek jeho diplomatický život pokračoval jako dříve, tajně se však tomu podivnému řádu britské výzvědné služby začal učit.

Vysoký státní úředník na ministerstvu zahraničí Vansittart, který Elliottovi vydláždil cestu do MI6, stál v čele de facto soukromé zpravodajské agentury stojící mimo oficiální vládní okruh, ale s úzkými vazbami jak na MI6, tak na MI5 čili Bezpečnostní službu. Byl to rozhodný odpůrce politiky appeasementu vůči Německu, protože byl přesvědčen, že „ve chvíli, kdy se bude cítit dostatečně silná“, zahájí Říše další válku. Jeho síť špiónů dala dohromady velké množství zpravodajských informací týkajících se úmyslů nacistů, s jejichž pomocí byl britský premiér Neville Chamberlain upozorňován (bohužel marně) na blížící se konfrontaci. K jeho prvním a nejbarvitějším informátorům patřil Jona von Ustinov, německý novinář a zuřivý tajný odpůrce nacistického režimu. Pro jeho „kulatý“ vzhled ho všichni znali pod přezdívkou „Klop“, což je ruský výraz pro štěnici, ale on na ni byl kupodivu velmi hrdý. Jeho otec byl armádní důstojník narozený v Rusku a matka byla napůl židovského a napůl etiopského původu, zatímco jemu samotnému se v roce 1921 narodil syn Peter Ustinov, budoucí známý komický herec a spisovatel. Jona von Ustinov sloužil za první světové války v německé armádě a obdržel i železný kříž, po jejím skončení se stal zpravodajem Německé tiskové agentury v Londýně. V roce 1935 ovšem o toto místo přišel, protože nacistické úřady začaly zkoumat jeho exotické předky a požadovaly po něm důkaz, že je árijec, a v tom samém roce byl naverbován coby britský agent, konkrétně pod kódovým označením „U35“. Ustinov měl silnou nadváhu, nosil brýle a jeho vystupování působilo zmateně, ve skutečnosti však byl „nejlepším a nejdůvtipnějším spolupracovníkem, s jakým jsem kdy měl tu čest pracovat“, později

prohlásil jeho řídící důstojník Dick White, který po čase stanul v čele jak MI5, tak MI6.

Prvním zadáním, které od MI6 dostal Elliott, bylo pomoci Ustinovi řídit jednoho z nejdůležitějších a přitom nejméně známých předválečných špiónů. Jmenoval se Wolfgang Gans Edler zu Putlitz a byl to nejen tiskové ataše na německém velvyslanectví v Londýně, ale také aristokrat milující luxus a extrovertní homosexuál. Ustinov Putlitze naverboval a začal od něho získávat „zpravodajské informace nesmírné hodnoty, co se týče těch pocházejících od lidského zdroje, možná dokonce nejdůležitější, k jakým se kdy Británie před válkou dostala“, a to konkrétně o zahraniční politice třetí říše a jejích vojenských plánech. Putlitz a Ustinov sdíleli názor, který zastával Vansittart, že politika appeasementu musí být změněna ve svůj opak, přičemž první z výše jmenovaných v této souvislosti prohlásil: „Já jsem skutečně pomáhal poškodit nacistickou věc.“ Když tento člověk začal v roce 1938 pracovat na německé ambasádě v Haagu, Klop Ustinov ho tajně následoval a fungoval jako jeho spojka, přičemž oficiálně vystupoval jako evropský zpravodaj jednoho indického deníku. Putlitz dále poskytoval Británii obrovské množství informací, i když z její patrné neochoty rázně se Hitlerovi postavit byl otráven. „Angličané jsou beznadějní, snažit se jim pomoci postavit na odpor proti nacistickým metodám postupu k ničemu nevede, protože je evidentně nechápou,“ stěžoval si a začal mít pocit, že „se obětoval zbytečně“.

V Haagu si Ustinov a Elliott okamžitě začali rozumět a přáteli na celý život již zůstali. „Klop byl velmi talentovaný muž v mnoha oblastech, chytrý a znalý jazyků, ale také dobrý vypravěč a imitátor, který uměl žít – prostě člověk obdarovaný širokými znalostmi jak seriózního charakteru, tak toho necudného“, napsal později druhý z výše jmenovaných. Toho následně Ustinov začal úkolovat, což výrazně pozvedlo morálku do té doby stále více sklíčeného a znepokojeného Wolfganga Putlitze.

Putlitz byl „složitý člověk“, jak napsal Elliott, svářel se v něm patriotismus s morálními vlastnostmi. „Jeho motivací byl jen a pouze idealismus a vysloveně prožíval duševní muka, když si uvědomil, že informace, které poskytoval, mohly některé Němce stát život.“ Jednou v srpnu ho

Elliott vzal v Londýně na večeři do hotelu Royale a při dezertu poznamenal, že uvažuje o dovolené v Německu. „Zahájí Hitler válku dříve, než se koncem prvního zářijového týdne vrátím?“ zeptal se Putlitze napůl žertem, ale ten se vůbec neusmál a řekl: „Podle stávajících plánů začne útok na Polsko šestadvacátého srpna, ale může být o týden posunut, takže být sebou, zapomenu na to.“ Elliott tuto „znepokojivou informaci“ okamžitě hlásil Klopovi, který ji přeposlal do Londýna, a cestu do Německa následně zrušil. Prvního září německé tanky, jak přesně Putlitz předpověděl, vjely do Polska, konkrétně ze severu, z jihu a ze západu, a již o dva dny později byla Británie s Říší ve válečném stavu.

Nedlouho poté ukázal německý velvyslanec v Haagu Putlitzovi seznam agentů pracujících pro jejich zemi v Nizozemsku. Vypadal úplně stejně jako ten, který od Putlitze nedlouho předtím dostali Klop Ustinov a Nicholas Elliott, takže bylo jasné, že nacisté musejí mít mezi pracovníky MI6 na britské ambasádě špiona, v té chvíli ovšem vůbec nikoho nenapadlo, že jím je Folkert van Koutrik, asistent rezidenta čili majora Richarda Stevense. Podle jeho kolegů tento přívětivý Nizozemec „vždy dával najevo naprosto upřímnou věrnost“, tajně však pracoval pro německou vojenskou rozvědku Abwehr a „do podzimu 1939 měli nacisté již dosti ucelený obraz o veškeré činnosti SIS v Nizozemsku“. Dostal se i k zmíněnému seznamu, který předtím Putlitz předal MI6, a zase jej tudíž Němcům vrátil.

Putlitz věděl, že „bude jen otázkou času, než na něho nacisté přijdou a podají si ho“, takže okamžitě požádal o azyl v Británii a zároveň trval na tom, že s ním musí odjet i osobní tajemník Willy Schneider, který byl zároveň jeho milencem. Patnáctého září byl opravdu bleskově dopraven do Londýna a ubytován v jednom bezpečném domě.

Ztráta takového cenného agenta byla velmi nepříjemná, měly však přijít ještě horší věci. Devátého listopadu se major Stevens, rezident britské rozvědky na haagském velvyslanectví a také nový Elliottův šéf, vydal do města Venlo v bezprostřední blízkosti nizozemské hranice s Německem přesvědčen, že válku již brzy přivede k rychlému a obdivuhodnému konci. Doprovázela ho jeho kolega Sigismund Payne Best,

zkušený pracovník vojenské zpravodajské služby. Elliottovi byl Stevens sympatický, považoval ho za „ vynikajícího lingvistu a špičkového vypravěče, ale na Besta hleděl s opovržením jako na snobského idiota, který se tvářil důležitě a nadutě“.

O několik měsíců dříve se Stevens a Best tajně zkontaktovali se skupinou silně nespokojených německých důstojníků, kteří plánovali svrhnout Hitlera během vojenského převratu. Na setkání s těmito lidmi, které zorganizoval dr. Franz Fischer, německý politický uprchlík, jim vedoucí skupiny, jistý Hauptmann Schämmel, sdělil, že jisté síly v nejvyšším velení třetí říše jsou otřeseny ze ztrát, které nacisté utrpěli během invaze Polska, a hodlají „svrhnout stávající režim a ustavit vojenskou diktaturu“. O tomto spiknutí proti Führerovi byl následně informován britský premiér a Stevens poté dostal pokyn s konspirátory dále jednat. „Mám pocit, že do jara bude po válce,“ napsal tehdy Neville Chamberlain.

Stevens a Best ještě s jedním důstojníkem nizozemské rozvědky tak mířili do Venla dobře naladěni, protože byli přesvědčeni, že se již brzy sejdou i „se samotným mužem číslo jedna“, s německým generálem, který měl stát v čele převratu. „Hauptmann Schämmel“ však byl ve skutečnosti Walter Schellenberg ze zpravodajské služby nacistické strany Sicherheitsdienst neboli SD, inteligentní, ale bezohledný mistr špionáže, který se později stal hlavou německé rozvědky, zatímco dr. Fischera platilo gestapo. To setkání byla prostě past a nařídil jej osobně Heinrich Himmler, říšský vůdce SS.

Krátce před jedenáctou hodinou dopoledne skupina každopádně dorazila na místo setkání, do kavárny Backus nacházející se ještě v Nizozemsku, ale jen několik yardů od hraničního přechodu. „Nikde nebylo ani živáčka s výjimkou jednoho německého celníka a jakési holčičky, která se uprostřed cesty přetahovala o míč s nějakým velkým psem,“ napsal později Stevens. Na verandě té kavárny však stál Schellenberg a zval je dále máváním kloboukem, to byl ovšem smluvený signál, takže jakmile vystoupili z vozu, okamžitě je obklíčili příslušníci SS v civilu a začali střilet ze samopalů do vzduchu. Nizozemský důstojník v tu chvíli vytáhl svůj revolver, ale okamžitě byl zkosen.

„Nato před každým z nás dvou stáli dva chlápci, jeden nám držel u spánku pistoli, zatímco druhý nám nasazoval pouta,“ vzpomínal pro změnu Best. „Pak na nás ti Němci zařvali ‚Vpřed!‘, a když jsme vyšli, šťouchali nás do zad pistolemi, řvali ‚Pohyb! Pohyb! Pohyb!‘ a hnali nás k hranici.“ Na německé straně je vtlačili do čekajících aut, a to včetně umírajícího Nizozemce, kterého vlekli za sebou.

„Jedním jediným tahem byla tímto zkompromitována veškerá činnost britské rozvědky v Nizozemsku,“ charakterizoval pak tuto událost Elliott. Stevens měl navíc v kapse seznam informátorů v celé západní Evropě, což byla samozřejmě naprostá zhovadilost, a MI6 se je poté rychle snažila varovat, ještě než na ně udeřili Němci.

Incident ve Venlu byl absolutní katastrofou, a protože se jej evidentně zúčastnilo i Nizozemsko, které při něm přišlo o svého člověka, Hitler mohl tvrdit, že porušilo svou vlastní neutralitu, což by poskytlo záminku k vpádu do této země (o několik měsíců později k němu ostatně i došlo). Britové od té doby přestali důvěřovat jakémukoliv německému armádnímu důstojníkovi, který tvrdil, že je proti nacistům, i když na samém konci války se na ně začali obracet skuteční odpůrci tohoto režimu. Stevens a Best byli každopádně uvězněni (propuštění se dočkali až v roce 1945), zatímco Němci díky informacím, které od nich, ale i od dvojitého agenta van Koutrika získali, byli již v prosinci 1939 „schopni sestavit podrobný a do značné míry i přesný obraz sítě spolupracovníků MI6“, ale i struktury této organizace jako takové. Byla to první a nejúspěšnější německá operace za druhé světové války, během které přelstili svého protivníka, ovšem poněkud překvapivě byla také jednou z posledních.

Když se Elliott později za touto událostí ohlížel, obvinil „nesmírnou ctižádost“ majora Stevense, který se domníval, že se rysuje „možnost, jak by mohl on sám vyhrát celou válku, a to naprosto zatemnilo jeho zpravodajský úsudek“. Schellenberg nato mimochodem již přestal udržovat při životě myšlenku, že v nejvyšším nacistickém velení existuje nějaká buňka odporu, a Britům poslal vychloubačný dopis následujícího znění: „Konverzace s domýšlivými a hloupými lidmi se časem

stane nudnou záležitostí, takže s vámi ukončujeme jakoukoliv komunikaci a vaši přátelé z opozice proti třetí říši vám tímto posílají své srdečné pozdravy.“ Místo podpisu bylo uvedeno „Německá tajná policie“.

Už během prvních šesti měsíců se Elliottovi coby špiónovi dostalo užitečné lekce v podvrzích a podvodech, které jsou solí špionáže. Jeho šéf teď seděl v německém vězení, neboť neprohlédl pečlivě připravenou past, cenný spolupracovník zase musel utéct do Londýna, protože ho vyžradil dvojitý agent, a celá britská zpravodajská síť v Nizozemí byla naprosto fatálně zkompromitována. Deset let za špionáž si navíc odpykával i kapitán John King, šifrovací odborník, který svého čas učil Elliotta kódovat, protože jeden přeběhlík ze Sovětského svazu na něho prozradil, že za peníze „všechno předává do Moskvy“.

Elliotta však licoměrnost a faleš kolem něho nijak neodrazovaly, ta hra na machinace a přelstování ho naopak stále více přitahovala. Debakl u Venla byl sice podle něho „katastrofou i velkou ostudou“, zároveň ho ovšem něčím fascinoval, neboť to byla názorná lekce, jak mohou být vysoce inteligentní lidé napáleni, jestliže je někdo přesvědčí, aby věřili v to, v co věřit nejvíce chtějí. Elliott se učil rychle, a dokonce na oslavu svého postupu vpřed složil malou říkanku:

*Oh what a tangled web we weave
When first we practise to deceive.
But when you've practised quite a bit
You really get quite good at it. **

Devátého května 1940 ve tři hodiny ráno probudil Elliotta signál příslušného zařízení, že z Londýna dorazil naléhavý telegram. Z vel-vyslancova sejfu tak vyjmul šifrovací klíč, sedl si k ambasadnímu jídelnímu stolu a začal dekódovat zprávu, která ve výsledku zněla následovně: „Byla obdržena informace, že Němci plánují zaútočit podél celé

* Složitou to pavučinu tkáme, když začínáme klamat, ale ve chvíli, kdy získáme dostatečné zkušenosti, jde nám to už mnohem lépe.

západní fronty.“ Příštího dne nacisté skutečně napadli Francii a Nizozemsko, přičemž „již záhy začalo být zřejmé“, jak si později poznamenal, „že Nizozemci nevydrží klást odpor dlouho, i když bojovali srdnatě“.

Britové na velvyslanectví se začali připravovat na útěk. Elliott i další pracovníci MI6 na dvoře rychle spálili citlivé materiály, zatímco jiný důstojník sebral většinu akcií z diamantové burzy v Amsterdamu, které poté propašoval přes kanál La Manche. Nizozemská královna mezitím odplula i se svou vládou, zpravodajskou službou a svým zlatem do bezpečí na palubě torpédoborce britského vojenského námořnictva. Hlavním úkolem Elliotta, jak zjistil, se stalo evakuovat vyděšené tanečnický baletní společnosti Vic-Wells, kteří byli v zemi právě na turné, a provedl to tak, že je naložil na plovoucí rypadlo zrekvírované v přístavu Ijmuiden. Třináctého května zakotvil britský torpédoborec HMS Mohawk u jiného přístavu Hook van Holland a odvezl do bezpečí poslední britské opozdilce. K pobřeží prchal v konvoji i Elliott, který přitom viděl, jak plameny hořícího Rotterdamu ozářily nebe. Byl jedním z posledních, kdo nastoupil na palubu loď, následujícího dne Nizozemsko kapitulovalo, a když v Británii vystoupil opět na pevninu, vítala ho slova: „Už jsme se dostali do finále.“

Elliott čekal, že najde svůj národ v těžké krizi, ale byl ohromen „normalností a poklidem“ panujícími v Londýně. Od té chvíle, jak později napsal, „už mne nikdy nenapadlo, že bychom tuhle válku mohli prohrát“. O pár dní později byl povolán do řad vojenské rozvědky, ale k svému údivu se ocitl za mřížemi, protože vězení Wormwood Scrubs v západní části města, ještě z viktoriánských dob, bylo upraveno na hlavní válečné sídlo MI5 čili kontrarozvědky a rychle se rozšiřovalo, aby bylo schopno se s hrozbou německé špionáže vypořádat.

Pád Francie a Nizozemska byl totiž zčásti připisován úsilí páté kolony nacistů v těchto dvou zemích, nepřátelským špiónům, kteří působili mimo Německo a pomáhali mu v jeho postupu na cizí území.

V Británii vedla hrozba invaze ze strany Říše k velkému „lovu na nepřátelské agenty“ a MI5 byla doslova zaplavena zprávami o nějakých podezřelých aktivitách. „Anglii prostě zachvátila špionománie,“ charakterizoval tu atmosféru Elliott, který byl dočasně převeden k MI5, aby „podal svědectví, co jsem viděl na vlastní oči, co se činnosti páté kolony v Nizozemsku týče“. Žádní quislingové ovšem Británii ve skutečnosti tehdy neohrožovali, a to jednoduše proto, že Hitler v té době ještě neměl v úmyslu tuto zemi napadnout, takže k přípravě na její obsazení ze strany Německa téměř nedošlo.

Jeho tajná služba Abwehr ovšem začala brzy stav věcí napravovat a v průběhu několika následujících měsíců začali do Británie skutečně proudit tzv. invazní špióni, a to jak na člunech, tak v ponorkách, anebo seskokem z letadel s padákem. Byli však nekvalitně vycvičeni a také nedostatečně vybaveni, takže dle očekávání rychle skončili v rukou místních lidí. Někteří byli uvězněni, a dokonce jich několik skončilo na popravišti, ale řadu z nich naverbovali jako dvojité agenty s cílem dodávat svým nadřízením v třetí říši falešné informace. Byl to zárodek velmi důležitého systému zvaného Double Cross čili vytvoření celé sítě takovýchto osob, jejichž význam postupně rostl, tak jak válečné boje pokračovaly. Při výsleších navíc mnozí z těchto špiónů poskytli Tajné zpravodajské službě čili MI6 vrcholně cenné informace. Elliott se mezitím stal styčným důstojníkem mezi oběma sesterskými agenturami se sídlem ve zmíněném vězení Wormwood Scrubs, což samozřejmě bylo poněkud bizarní pracoviště, špinavé a zapáchající. Většinu vězňů odtamtud převezli jinam, ale několik jich zůstalo, mimo jiné i jistý Victor Hervey, bývalý Elliottův spolužák ze školy v Etonu a pozdější šestý markýz z Bristolu, jinak všeobecně známý playboy, kterého zavřeli v roce 1939 za vyloupení klenotnictví v londýnské čtvrti Mayfair. Jako pracovnímu dostal Elliott jednu z vězeňských cel (odhlučnili ji těsněním), z níž přirozeně vyjít ven nebylo možné, takže kdyby jeho poslední návštěva při odchodu omylem dveře zabouchla, musela by tam zůstat až do příštího rána.

Elliott si svého nového života vysloveně užíval. Den trávil v tomto vězení, ale v noci byl volný, i když Londýn byl svým způsobem v obležení, neboť nad ním visela hrozba napadení. Nastěhoval se do bytu na Cambridge Square ve čtvrti Bayswater, který patřil babičce jiného spolužáka z Etonu (jmenoval se Richard Brooman-White a také pracoval v MI6). Elliottův dávný přítel Basil Fisher se mezitím stal stíhacím pilotem u stojedenácté perutě a létal na strojích značky Hurricane, které startovaly z londýnského předměstí Croydonu. Kdykoliv dostal od svých nadřízených volno, všichni tři tito muži se sešli, většinou v již zmíněném klubu White's. Na město padaly bomby z německých letadel, ale Elliott seděl s ostatními dvěma spolužáky v zakouřeném, mahagonovým dřevem obloženém luxusním salónku nejstaršího a nejexkluzivnějšího zařízení pro pány v Londýně a byl nadšen z „pocitu velkého kamarádství“. „Do nebezpečí jsem se dostal pouze v jediné chvíli, a to když jsem v baru klubu popíjel gin s angusturou a vedlejší budova dostala při náletu zásah, ten výbuch mne povalil na zem a také mi vylil ten koktejl, takže jakmile jsem vstal, nalil mi číšník jiný, na svůj účet.“ Elliott si prostě válku zatím jen vychutnával, jaká vlastně je, poznal až po třech měsících od svého návratu do Londýna.

Patnáctého srpna dostala stojedenáctá perut s Hurikány rozkaz vzlétnout a zastavit formaci německé Luftwaffe, konkrétně letounů typu Messerschmitt, které překonaly kanál La Manche a u mysu Dungeness narušily britský vzdušný prostor. V následném nelítostném souboji po celém nebi, v jednom z nejzuřivějších v celé bitvě o Británii, bylo sestřeleno sedm nacistických bombardérů, ale stroj, který řídil Basil Fisher, také dostal zásah, takže bylo vidět, jak opouští formaci a z jeho trupu se valí plameny a kouř. Nad vesnicí Sidlesham v hrabství West Sussex se pilotovi podařilo z poškozeného letadla vyskočit, ale od propálených kabelů mu ještě předtím chytl padák, takže na zemi skončil volným pádem, zatímco jeho Hurricane se zřítil do jedné stodoly. Tělo Basila se našlo v nedalekém rybníku a pohřben byl na hřbitově své rodné vesnice v hrabství Berkshire.

Elliott to příliš najevo nedával, ale byl z této události velmi silně rozrušen. Podobně jako řada jiných Angličanů z horních vrstev společnosti málokdy mluvil o svých citech, jeho epitaf za jeho velkého kamaráda však říkal více než jakékoliv množství slov plných emocí, i když byl zdánlivě strohý – maska lehkovážnosti prostě tentokrát spadla: „Basil Fisher padl v boji a mne to velmi hluboce zasáhlo, bral jsem ho v podstatě jako bratra. Bylo to poprvé, co mne nějaká tragédie zasáhla.“

Elliotta stále ještě neopustil smutek, když jen o pár týdnů později poznal jiného nového „rekruta“ do tajného světa špionáže, který maturoval na elitním londýnském gymnáziu Westminster School a poté byl jeho spolužákem na Trinity College Cambridgeské univerzity. Tento člověk určil směr celého Elliottova dalšího života. Jmenoval se Harold Adrian Russell Philby, znám lépe pod přezdívkou Kim.

2

PÁTÁ SEKCE

PRO POPIS KIMA PHILBYHO LIDÉ NEJČASTĚJI POUŽÍVALI pojem „osobní kouzlo“, tu opojnou a okouzlující, ale občas i smrtící anglickou známku kvality. Uměl přitom dávat najevo náklonnost s ohromnou lehkostí, jen málokdo si tudíž uvědomoval, že tím jeho šarmem byl očarován. Muži i ženy, staří i mladí, bohatí i chudí, všichni této jeho schopnosti podlehli. Kim, který pohlížel na okolní svět pozornýma, ale zároveň něžnýma očima pod patkou nepoddajných vlasů, měl mimořádné chování, byl to vždy on, kdo vám nabídl něco k pití, kdo se zeptal, jak je na tom vaše nemocná matka, a kdo si pamatoval křestní jména vašich dětí. Hrozně rád se smál, hrozně rád pil a hrozně rád, s hlubokou upřímností, zvědavostí a fascinací, naslouchal jiným. „Byl to typ člověka, který si získával obdivovatele,“ prohlásil o něm jeden jeho současník. „On vám prostě nebyl jen sympatický, vy jste ho nejen obdivovali a souhlasili s ním, vy jste ho zbožňovali.“ Jeho přitažlivost ještě umocňovalo, že se občas zajíkával, tato vada coby jakýsi atraktivní

záblesk však jen prozrazovala určitou křehkost. Lidé vysloveně čekali na to, co řekne, na „váhavé a zadrhávající, ale vtipné poznámky“, jak to nazval jeho přítel spisovatel Graham Greene. Kim Philby prostě patřil v Londýně za války k postavám velmi pozoruhodným.

Během občanské války ve Španělsku byl zpravodajem deníku The Times. Pohyboval se v prostředí povstaleckých nacionalistů a koncem roku 1937 dokonce o vlasek unikl smrti, to když poblíž auta, ve kterém seděl, pojídal čokoládové bonbony a popíjel brandy, vybuchl granát vystřelený republikány a zabil všechny tři zbývající válečné korespondenty ve voze. Philby vyvázl jen s menším poraněním hlavy a pověstí „velké odvahy“, mladému novináři ostatně připnul na hrud' medaili zvanou červený kříž za vojenské zásluhy sám generál Franco.

Philby byl také jedním z pouze patnácti novinových zpravodajů, kterým bylo po vypuknutí druhé světové války umožněno doprovázet do Francie britský expediční sbor, odkud do své redakce posílal jízlivě laděné, stylem vyjadřování však výrazné články. Když ještě stále čekal s vojáky na zahájení vlastních bojů, napsal: „Mnozí tady vyjadřují zklamání z pomalého tempa přehry k Armageddonu – počítali s nebezpečím a čekalo je pouze vlhko.“ Ve své novinářské práci pokračoval, i když se Němci již skutečně blížili, a město Amiens opustil, až když tanky wehrmachtu typu Panzer vjížděly do ulic. Na palubu lodi, která ho následně odvezla zpět do Anglie, se dostal doslova na poslední chvíli, takže si ani nestačil vzít s sebou svá zavazadla. V žádosti o proplacení náhrady za ztracené předměty, která se v prostředí redakcí na londýnské Fleet Street stala vyslovenou legendou, mimo jiné píše: „Svrchník z velbloudí srsti (nošený dva roky) patnáct guineí, dýmka značky Dunhill (dva roky stará, a o to kvalitnější) jedna libra deset šilinků.“ Důkazem jeho žurnalistického postavení budiž skutečnost, že The Times svému hvězdnému zpravodaji opravdu daly peníze i za tu starou fajfku. Ano, Philby byl velmi kvalitní novinář, on však měl ambice v jiné oblasti, chtěl totiž vstoupit do MI6, i když jako každý podobný zájemce o tuto práci čelil jistému rébusu: Jak se stát příslušníkem nějaké organizace,

když si nemůžete podat žádost, neboť ta organizace oficiálně vůbec neexistuje?

Nakonec se ovšem vstup Philbyho do tajných služeb ukázal být stejně přímočarý jako v případě Elliotta a proběhl více méně stejnou neformální cestou, protože jen „tu a tam něco naznačil“ před důležitými známými a už jen čekal na pozvání do „klubu vyvolených“. První důkaz, že jeho signály byly zachyceny, přišel již ve vlaku, kterým se vracel do Londýna, když museli britští vojáci opustit Francii, a v kupé první třídy se ocitl ve společnosti redaktorky nedělníku Sunday Express. Jmenovala se Hester Harriet Marsden-Smedleyová, bylo jí třicet osm let a byla veteránkou válek v zahraničí, takže žena to byla velmi tvrdá, ve válce současné se například dostala do nepřátelské palby na hranici s Lucemburskem a byla také svědkem, jak Němci prorazili Siegfriedovu linii. Tato novinářka znala některé pracovníky zpravodajských služeb, i ona sama prý ostatně nějakou tu špionáž bokem prováděla, a samozřejmě i ji Philby okouznil svým šarmem, takže nechodila dlouho kolem horké kaše.

„Člověk jako vy by musel být blázen, kdyby vstoupil do armády,“ řekla mu. „V tom našem boji proti Hitlerovi máte na mnohem více.“

Věděl naprosto přesně, co měla na mysli, takže jen zakoktal, že „nemá v takovém prostředí žádné kontakty“.

„Něco už vymyslíme,“ odpověděla.

V Londýně si Kima zavolal do své kanceláře vedoucí zahraniční rubriky The Times a sdělil mu, že volal jistý kapitán Leslie Sheridan z „válečného oddělení“ a ptal se, zda by Philby mohl být uvolněn k blíže nespecifikované „vojenské práci“. (Sheridan, dříve noční editor deníku Daily Mirror, stál v čele sekce MI6 známé jako „D/Q“, která měla na starosti šíření fám a tzv. černou propagandu.)

O dva dny později už byl Philby v hotelu St. Ermin's poblíž parku St. James's, jen několik stovek yardů od ústředí MI6 v ulici Broadway číslo 6, a popíjel čaj s jinou impozantní dámou jménem Sarah Algeria Marjorie Maxseová. Ta v MI6 zastávala funkci náčelnice štábu sekce D (podle počátečního písmena slova Destrukce) zaměřující se na tajné

polovojevské operace. Slečna Maxseová byla ovšem také hlavní organizační tajemnicí Konzervativní strany a toto postavení jí, zdá se, umožňovalo vytipovávat osoby, které by v šíření propagandy a zveličování různých událostí byly dobré. Philbymu přišla „nesmírně sympatická“ a také on se jí evidentně zalíbil, jelikož o další dva dny později se sešli znova, tentokrát i za přítomnosti jeho kamaráda, který se jmenoval Guy Burgess, studoval ve stejné době jako on na univerzitě v Cambridge a nyní byl pracovníkem MI6. „Začal jsem se chlubit a bez jakéhokoliv studu se oháněl nejrůznějšími známostmi, ale vyšlo najevo, že naprosto zbytečně, protože příslušné rozhodnutí již bylo učiněno,“ vzpomínal Philby později. Již předtím ho totiž MI5 rutinně „proklepla“ a nepřišla na „žádný záznam“ v jeho neprospěch, tento mladík byl prostě bez úhony. Valentine Vivian, zástupce šéfa MI6, který znal otce Philbyho ještě z doby, kdy byli oba koloniálními úředníky v Indii, byl připraven se za nového rekruta osobně zaručit, přičemž jeho vyjádření bylo možná tou základní definicí, jak v Británii fungovala síť absolventů prestižních škol: „Ptali se mne na něho a já jim řekl, že znám jeho rodiče.“

Philby tedy podal výpověď v redakci a dle očekávání se hlásil v jedné budově nedaleko ústředí MI6, kde ho posadili do jakési kanceláře a dali čistý list papíru, tužku a k dispozici také telefon. Dva týdny nedělal vůbec nic, jen si četl v novinách a vychutnával si dlouhé obědy s Burgessem, během kterého tekla alkohol proudem, takže si začal říkat, zda opravdu vstoupil do MI6, nebo jen do nějaké její podivné neaktivní pobočky, nato však byl poslán do Brickendonbury Hall, tajné špiónážní školy ukryté v hrabství Hertfordshire, kde se podivná směsice emigrantů z Belgie, Československa, Nizozemska, Norska a Španělska cvičila v podvratné činnosti. Tito lidé byli později začleněni do SOE neboli Oddělení pro zvláštní operace, které bylo založeno, aby „mohla být Evropa v plamenech“, jak se vyjádřil Winston Churchill, neboli pro činnost v týlu nepřítelů. Ovšem jedinými věcmi, které účastníci kurzu mohli v prvních dnech po otevření školy zažehnout, byly objekt školy a okolní krajina, neboť když tamější pyrotechnik předváděl delegaci

českých zpravodajských důstojníků účinnost používaných výbušnin, podařilo se mu přitom zapálit nejen lesík v bezprostřední blízkosti, ale málem i tuto návštěvu. Záhy nato byl Philby přidělen přímo k SOE a nato ho ještě poslali do jiného výcvikového střediska v Beaulieu v hrabství Hampshire, které se zaměřovalo na demolice, bezdrátovou komunikaci a podvratnou činnost. On sám tam přednášel na téma propaganda, neboť se předpokládalo, že coby bývalý novinář má potřebnou kvalifikaci, ale jemu se to moc nelíbilo, hořel netrpělivostí a nemohl se dočkat, až se bude moci účastnit nějaké skutečné válečné zpravodajské bitvy. „Kdykoliv to šlo, prchal jsem odtamtud do Londýna,“ vzpomínal později, a právě během jedné takové cesty se potkal s člověkem jménem Nicholas Elliott.

Elliott si nikdy nemohl vzpomenout, kde přesně se jejich první setkání odehrálo. Bylo to v baru uprostřed té budovy na ulici Broadway, kde měla MI6 ústředí, čili v nejtajnější nálevně na světě? Také to mohlo být v Elliottově klubu White's, nebo naopak v tom, který navštěvoval Philby, jmenoval se Athenaeum. Není také vyloučeno, že je dala dohromady Kimova budoucí manželka Aileen, Elliottova vzdálená příbuzná. Bylo každopádně nevyhnutelné, že se tito dva muži dříve nebo později setkají, jelikož patřili do stejného světa, oba se rozhodli pro důležitou tajnou práci, a co se týče původu, ale i temperamentu, oba byli pozoruhodně stejní. Claude Elliott a Philbyho otec St. John, významný odborník na arabský svět, cestovatel a autor knih, studovali na cambridgeské Trinity College, kde se i spřátelili, a oba jejich synové je poslušně následovali, co se vzdělání týče, i když Philby byl o čtyři roky starší než Elliott, takže v roce, kdy ten prvně jmenovaný na zmíněné univerzitě končil, ten druhý tam naopak teprve začínal. Oba muži vyrůstali ve stínu impozantních, ale odtahitých otců, takže toužili po jejich uznání, jehož se však nikdy tak úplně nedočkali. Oba byli také dětmi britského impéria: Philby se narodil v indickém státě Pandžáb,

kde jeho otec pracoval jako koloniální správce, zatímco matka byla dcerou úředníka oddělení veřejných prací ve městě Rávalpindí, a Elliottův otec se narodil v Šimle. Jak Kima, tak Nicholase vychovávaly především chůvy a oba byli formováni svými školami, takže Elliott nosil hrdě svou starou kravatu z Etonu a Philby pro změnu nedal dopustit na šálu z gymnázia Westminster School. Oba také zakrývali určitou nesmělost, první z nich přiválo anekdot, druhý svým neproniknutelným šarmem a občasným zadrháváním.

Kamarády se stali okamžitě. „V těch dnech vznikala přátelství rychleji než v mírových časech, zejména mezi lidmi, kteří se zabývali něčím utajeným,“ napsal později Elliott. Ten každopádně pomáhal zadržovat nepřátelské špiony posílané do Británie, zatímco Philby připravoval osoby k sabotážní práci v Evropě okupované nacisty. Oba muži si v rámci nerušených hranic absolutní tajnosti měli hodně co říct a o čem vtipkovat.

Prázdné místo v Elliottově životě, způsobené tím, že zemřel Basil Fisher, bylo prostě zaplněno Philbym. „Měl schopnost vyvolávat v jiných lidech oddanost a náklonnost,“ psal Elliott. „Byl to jeden z těch lidí, kteří byli ostatním sympatičtí, i když už daleko méně často se jim rozumělo. Nenudil, nepoučoval a jako přátele si vybíral osoby nekonvenční a neobvyklé.“ Před válkou Philby vstoupil do Anglo-německé společnosti, která byla mírně pronacistická, ale po jejím vypuknutí byl podobně jako Elliott již oddán věci boje proti „zlu s touto ideologií nerozlučně spjatým“. Oba se jen „výjimečně bavili o politice“, daleko více času věnovali probíráním „výkonu anglického kriketového mužstva a sledováním zápasů z tribuny Mound Stand na hřišti Lord's, jakési citadely této hry, kde také sídlil Marylebone Cricket Club, jehož členem byl i Elliott. Vypadalo to, že Philby Elliottovu silnou, ale jednoduchou loajálnost ke všemu britskému, nekomplikovanou nějakou ideologií, sdílel. „Neměl jsem dojem, že to byl nějaký homus politicus,“ psal Elliott. Když se oba potkali, bylo Philbymu teprve osmadvacet let, Elliottovi však připadal starší, zocelený zážitky z válečných míst, sebevědomý, schopný a sympaticky tajemný.

Zpravodajská agentura MI6 měla pověst té nejobávanější na světě, ale v roce 1940 se nacházela ve stavu značné nestability, neboť se pod tlakem probíhající války reorganizovala. Philby ovšem jako by do ní vnesl čerstvý vítr profesionality: Byl to člověk zjevně ambiciózní, svůj tah na branku, tak jak to vyžadovalo chování Angličana, však skrýval za „pózou milého a nezúčastněného světáctví“.

Jiným novým příslušníkem výzvědné služby byl za války Hugh Trevor-Roper, později historik Lord Dacre. Tento jeden z nechytřejších, ale také nejnevychovanějších mužů v Anglii měl jen stěží nějaké dobré slovo pro své spolupracovníky („povětšinou jsou poměrně hloupí, někteří dokonce velmi“), v případě Philbyho to však neplatilo: „Je to výjimečná osobnost mimořádných vlastností, neboť se zdá být inteligentní, sofistikovaný a dokonce i skutečný.“ Zkrátka se ukázalo, že Philby ví přesně, kam směřuje, a když mluvil o věcech týkajících se zpravodajství, vyznačoval se podle Elliotta obdivuhodnou „jasnou myslí“, nevystupoval suše jako nějaký vysokoškolský učitel a nenechal se ani přehnaně svazovat nějakými pravidly, „byl to prostě daleko více člověk praxe než teorie“. Také se výrazně oblékal: Nenosil ani košile s vyztuženými límečky a tmavé šaty s proužkem typické pro úředníky ministerstva zahraničí, ani vojenskou uniformu, na kterou měl coby bývalý válečný korespondent nárok, nýbrž tvídové sako s nášivkami na loktech, semišové boty a na krku šátek a občas také kabát z jakési zelené látky lemovaný nápadně červenou liščí kožešinou, který mu daroval jeho otec (ten jej dostal od jednoho arabského prince). Tento jeho nápadný úbor byl ještě doplněn kloboukem značky Homburg a elegantním deštníkem s rukojetí z ebenového dřeva. Malcolm Muggeridge, další novinář, který za války začal pracovat jako rozvědčík, si všiml Philbyho osobitě, sebevědomé chůze jako ze žurnálu. „Staří příslušníci zpravodajské služby měli sklon nosit psí dečky a cvikry ještě dlouho poté, kdy vyšly z módy,“ zatímco nové důstojníky bylo možné vidět „pohybovat se ve svetrech a kalhotách z šedého flanelu, popíjet v barech, kavárnách i nejrůznějších putykách... a vychloubat se svými známostmi a kontakty v podsvětí“, říkal. „Philbyho lze brát jako určitý prototyp a on v očích mnoha ostat-

ních skutečně i byl vzorem k následování.“ Podobně se začal oblékat i Elliott, dokonce si v obchodě James Smith & Sons na Oxford Street koupil i naprosto stejný drahý deštník, neodlučitelnou součást světáka a muže establishmentu, který měl zároveň šmrnc.

Philby Elliotta také představil „bratrstvu“ ambiciózních a inteligentních, ale i mohutně popíjejících důstojníků zpravodajské služby, jakýmsi „Mladým Turkům“ MI5 a MI6. Tato neformální skupina sestávající téměř výlučně z příslušníků mužského pohlaví se často po práci scházela v domě, který vlastnil poloviční Španěl Tomáš Harris, zámožný obchodník s výtvarnými díly. Ten byl zároveň i zaměstnancem první z obou výše jmenovaných organizací čili kontrarozvědky, v níž později sehrál významnou úlohu coby oklamáný řídící důstojník dvojitého agenta „Garba“, vlastním jménem Juan Garcia Pujol. Harris a jeho žena Hilda byli velkorysí hostitelé, jejich dům ve čtvrti Chelsea měl velký sklep s vínem a stal se místem, kde bylo pečováno o každého. „Člověk se tam prostě zastavil, aby zjistil, kdo je zrovna uvnitř“, vzpomínal Philby. Tam, v „atmosféře špičkové kuchyně a vybraných vín“, pobýval například jeho kamarád Guy Burgess, extravagantní svou homosexualitou, často opilý, lehce páchnoucí a vždy ohromně zábavný, zaslal tam však i jiný přítel, absolvent Cambridgeské univerzity a historik výtvarného umění Anthony Blunt, který byl v té době již uveleben v samém srdci MI5. K dalším pravidelným návštěvníkům patřili Victor Lord Rothschild, aristokratický šéf protisabotážních akcí v této agentuře, nebo Guy Liddell, hlava její kontrašpionáže (jehož deníky z té doby umožňují nebyvalý pohled do tohoto soukromého klubu, kde se jedlo i pilo a který byl součástí jistého uzavřeného světa. K Harrisovým však chodil například i pracovník MI6 Milne, Philbyho spolužák z elitního gymnázia Westminster School (jeho strýc A. A. Milne byl autorem postavičky Medvídky Pú), rovněž Richard Brooman-White, v MI6 zodpovědný za iberské operace, a samozřejmě také Nicholas Elliott. Hilda Harrisová tam podávala opulentní španělská jídla, Liddell, který svého času uvažoval o kariéře profesionálního hudebníka, někdy sedl ke svému violoncellu, a Burgess, obvykle doprovázen svým nejnovějším

prodejným mladíkem, do toho vnášel určitou skandální nepředvídatelnost. Mezi všemi těmito lidmi se pohyboval i Philby se svou auru usměvavého šarmu a obšírně rozebíral témata týkající se zpravodajské činnosti, vyvolával nejrůznější nesouhlasné reakce („jen pro pobavení, ne z nějaké zlomyslnosti“, ubezpečoval Elliott) a v obrovském množství konzumoval Harrisovo kvalitní víno.

Za války se hodně pilo, ale tito špioni byli i v panujících poměrech zcela nadprůměrní. Alkohol u nich potlačoval stres z utajené práce a sloužil také jako pojítko mezi jednotlivými příslušníky této profese, přičemž londýnské pánské kluby byly schopny získat pro své členy daleko více lahví, než ke kolika se dostali obyčejní lidé. Spisovatel Dennis Wheatley, který byl zaměstnán v sekci podvodných triků britského zpravodajství, popisoval typický oběd s kolegy důstojníky takto: „Na začátek jsme vždy měli dvě nebo tři sklenice hořkého likéru Pimm's u stolu v baru, nato jednoho ‚prcka‘ dobře smíchaného s absintem, načež přišel na řadu uzený losos nebo krevety z konzervy, poté buď plotice, zajíc dušený v kameninové nádobě, čerstvý losos, nebo zvěřina, a nakonec topinka s taveným sýrem. To všechno jsme zapíjeli kvalitním červeným nebo bílým vínem a v samém závěru to ‚zazdili‘ portským nebo kmínovkou. Po takové hostině se Wheatley obvykle odplížil domů do postele, „aby se z toho všeho na hodinku vyspal“, a teprve poté se vrátil do práce.

Nikdo ovšem nepodával (a také nekonzumoval) alkohol s takou radostí ze života a s takovým odhodláním, jako Kim Philby. Jak napsal Elliott, „byl to obdivuhodný piják“, který se držel tajemné teorie, že v takovém stavu „nesmí nikdy cvičit, nebo i jen dělat náhlé či prudké pohyby“, protože by to vedlo k „silným bolestem hlavy“. Tak jako si sám proléval hrdlo, nabízel drinky i ostatním, jako by to bylo nějaké poslán.

Elliott se v takové společnosti cítil polichocen a uvolněn. Angličané jsou od přírody lidé zdrženliví a ti z podobné společenské vrstvy a podobného ražení jako on ještě více. Příslušníci tajných služeb měli zákaz sdělovat svým přátelům, manželkám, rodičům a dětem, čím se ve skutečnosti zabývají, ale řadu z nich tato uzavřená společnost při-

tahovala, přičemž pojítkem byly sdílené tajnosti, o nichž se jiní nikdy neměli dozvědět. Elliott tudíž ve svém „civilním“ životě nikdy ani nenažnačil, jakou že to má profesi, ale uvnitř toho sekulárního mužského kláštera, kterým je MI6, a zejména na divokých večírcích u Harrisových, byl mezi lidmi, jimž naprosto důvěřoval a s nimiž mohl mluvit otevřeně, což „tam venku“ nepřicházelo v úvahu. „Byla to vlastně jakási organizace, kde byla velká část vašich kolegů, mužských i ženských, vašimi osobními přáteli,“ psal. „Převažovala tam jakási družná sounáležitost, něco jako klub, ve kterém si všichni jeho členové říkají křestními jmény a mimo svá pracoviště se navzájem hodně setkávají.“

Přátelství mezi Philbym a Elliottem však nebylo jen o stejné profesi a sdílených zájmech, bylo to něco hlubšího. Nick Elliott se ke všem lidem choval přátelsky, ale citové pouto měl jen k několika osobám, to k Philbymu se s žádným jiným v jeho životě srovnat nedalo. „Mluvíli stejným jazykem,“ vzpomínal na jejich vztah Elliottův syn Mark. „Kim byl prostě vůbec největším přítelem, jakého kdy můj otec měl.“ Ten ovšem podobnou náklonnost nikdy nedal otevřeně najevo, tak jako tolik jiných důležitých věcí v mužském světě té doby i to zůstalo nevyřčeno. Elliott Philbyho uctíval jako hrdinu, ale také ho měl nezměrně rád, přičemž to byl silný maskulinní obdiv, který byl tichý, asexuální a neopětovaný.

Jejich vztah se ještě prohloubil, když oba tyto muže „vytáhli“ z periferních částí britských zpravodajských služeb a posadili je do samého centra, do Páté sekce MI6, do divize zaměřené na kontrašpionáž. Bylo to totiž tak, že MI5 zodpovídala za udržování bezpečnosti země, a to včetně boje proti nepřátelským agentům jak ve Spojeném království, tak v celém britském impériu, zatímco MI6 měla na starosti sběr zpravodajských informací a řízení spolupracovníků v ostatním zahraničí. V rámci této druhé agentury působila zmíněná sekce, která plnila zvláštní a nesmírně významnou roli, totiž sběr informací v cizích státech o výzvědných službách protivníka, a to prostřednictvím špiónů a přeběhlíků, přičemž sesterskou MI5 s předstihem varovala před hrozbami pro Británii ze strany těchto služeb. Pátá sekce tedy fungovala coby

jakási životně důležitá spojka mezi jednotlivými částmi britské zpravodajské služby, jejímž úkolem bylo „negovat, uvádět ve zmatek, klamat, podbízet a monitorovat nebo kontrolovat tajné operace zabývající se sběrem informací výzvědného charakteru a příslušné pracovníky cizích vlád či agentur“. Do druhé světové války tato sekce především sledovala šíření mezinárodního komunismu a soustředila se na boj proti sovětské špionáži, ale od roku 1939 se postupně začala téměř výlučně zaměřovat na zpravodajské operace zemí Osy, i když obzvláštnímu zájmu se vlastně těšil Iberský poloostrov. Co se boje výzvědných služeb týče, neutrální Španělsko a Portugalsko totiž stály na samé frontové linii. Z těchto dvou zemí například pocházela řada výzvědných akcí Německa namířených proti Británii, a MI6 proto v roce 1941 začala svou činnost posilovat právě v této části Evropy. Tommy Harris jednoho večera sdělil Philbymu, že jeho nadřízení hledají někoho, „kdo zná Španělsko a ujal by se vedení příslušné rozšířené podsektory“, a ten okamžitě projevil zájem. Harris nato promluvil s jeho kamarádem, kterým byl již jednou zde zmiňovaný Richard Brooman-White, jinak vedoucí operací MI6 na Iberském poloostrově, a ten pro změnu promluvil se samotným šéfem této zpravodajské agentury. Vyjádřeno slovy Philbyho, „sít bývalých spolužáků soukromých středních škol se prostě zase jednou aktivovala“, a již za pár dní byl zavolán k řediteli Páté sekce.

Dotyčný, konkrétně major Felix Cowgill, který dříve sloužil v indické policii, byl ztělesněním příslušníka zpravodajských služeb ve starém stylu: přísný, bojovný, paranoidní a také dosti omezený. Hugh Trevor-Roper ho charakterizoval jako „hloupého otráveného megalomana“ a Philby se v soukromí vyjadřoval stejně šízravě: „V tom, být dobrým zpravodajským důstojníkem, mu bránil nedostatek představitosti, nevěnování pozornosti detailům a vlastně naprosté ignorování světa.“ Byl „podezřívavý a naježený“ vůči každému mimo jeho sekci, slepě naopak oddán všem jejím pracovníkům, jednoduše žádná partie pro Philbyho a jeho šarm.

Ten vlastně formálně nikdy o zmíněné místo nepožádal a Cowgill mu takové místo oficiálně nikdy nenabídl, ale na závěr jednoho dlou-

hého večera stráveného pitím se Philby opravdu stal novým vedoucím iberského oddělení Páté sekce, což byla práce, která přinášela širší zodpovědnost, jak spokojeně poznamenal, a také „osobní kontakty s MI5 a ostatními částmi SIS“. Než se však své funkce ujal, druhý nejvýše postavený člověk v MI6 Valentine Vivian, známý pod přezdívkou „Ví Ví“, se rozhodl znova promluvit s jeho otcem. Hillary St. John Bridger Philby byl dosti známou postavou, svého času působil jako poradce ibn Saúda, prvního krále Saúdské Arábie, takže v politice tohoto regionu, která se točí kolem ropy, hrál dříve i později klíčovou roli. Také konvertoval k islámu, přijal jméno Šejk Abduláh, naučil se plynule hovořit arabsky a také si časem vzal coby druhou manželku jistou otrokyni z Balúčistánu, kterou mu saúdský monarcha daroval. Co se však vkusu a zálib týče, zůstal ztělesněním pravého Angličana, a byl také naprosto nepředvídatelný ve svých názorech: Pro odpor proti probíhající válce ho dokonce zatkli a na krátký čas uvěznili, tato epizoda však nijak nepoškodila jeho společenské postavení ani možnosti kariéry jeho syna.

Nyní tedy obědval v klubu s plukovníkem Vivianem, který se ho vyptával na politickou činnost Philbyho mladšího.

„V Cambridgi byl trochu komunistou, ne?“

„Ale prosím vás, to bylo jen takové školácké hloupnutí,“ odpověděl Philby starší nonšalantně. „Z toho již vyrostl.“

Nicholas Elliott mezitím postupoval ve své profesionální dráze obdobně jako Kim a v létě roku 1941 byl také přeřazen do Páté sekce, na starost ovšem dostal Nizozemsko. Od té chvíle tedy začal bojovat proti německé špionáži v nacisty okupovaném Nizozemsku, zatímco Philby na Iberském poloostrově. Jejich kanceláře byly vedle sebe a oba muži měli stejný plat ve výši šesti set liber ročně, vyplacených v hotovosti, přičemž ani jeden podle odvěkových pravidel týkajících se zpravodajských služeb nemusel platit žádné daně. Elliott a Philby tak nyní bok po boku „aktivně pronásledovali a likvidovali nepřátelské výzvědné síly“.

Pátá sekce nesídlila tak jako ostatní části MI6 přímo v Londýně, nýbrž v Glenalmondu, rozlehlém viktoriánském domě, který dostal krycí název „Válečná stanice XB“ a nacházel se na ulici King Harry Lane v St. Albans, asi dvacet kilometrů severně od britské metropole. Philby a jeho žena Aileen bydleli v chalupě, kterou si na okraji zmíněného městečka pronajali.

Kimovi jeho budoucí manželku představila v den, kdy Británie vyhlásila válku Německu, Flora Solomonová, kamarádka ještě ze studií v Cambridgi. Tato dcera rusko-židovského magnáta obchodujícího se zlatem byla dalším exotickým květem v barevném skleníku zvaném „okruh Philbyho přátel“, jako mladá žena prožila román s předsedou ruské vlády Alexandrem Kerenským, kterého za říjnové revoluce svrhl Lenin, a poté si vzala jednoho britského generála, který bojoval v první světové válce. V roce 1939 si ji najal obchodní řetězec Marks and Spencer, aby zlepšila pracovní podmínky v jeho prodejnách, a v jedné z nich, konkrétně na londýnském náměstí Marble Arch, se seznámila s Aileen Furseovou, která tam hlídala vystavené zboží. „Aileen patřila do společenské třídy, které se říkalo ‚místně aristokratická‘, a dnes již vyšla z módy,“ psala Solomonová. „Byla to typická Angličanka, štíhlá, atraktivní a velká vlastenka.“ Pracovala samozřejmě v civilním oblečení, na sobě soupravu pulovru a vesty a k nim baloňák, a když nenápadně procházela mezi regály prodejny, téměř ji nebylo vidět, splývala s nakupujícími nebo se diskrétně držela zpátky, vždy však pozorná a pečlivá. Otec jí coby teprve čtyřleté zahynul v první světové válce a její následná výchova v hrabstvích v okolí hlavního města byla přísně konvenční a nudná. Také se cítila dosti osamělá, takže ve svém soukromí „podléhala depresím“. S Kimem se seznámila, když popíjeli ve Flořině domě v londýnské čtvrti Mayfair. „On v ní našel nesmírně vděčného posluchače a již zanedlouho jsem zjistila, že bydlí ve společném bytě,“ vzpomínala Solomonová.

Elliott jejich vztah považoval za velmi harmonický, oba protagonisté navíc milovali dobrou společnost. Ji měl rád téměř stejně velkou měrou jako jeho, tato náklonnost se přitom více prohloubila, když dostal cukrovku a Aileen mu pomohla se nemocí zbavit. „Byla velmi inteligentní, velmi lidská, mimořádně odvážná a se sympatickým smyslem pro humor“, psal. Byl to přesně ten typ ženy, jakou by si i on přál mít za manželku, oddanou, diskrétní, vlasteneckou a ochotnou smát se jeho anekdotám. První dítě, konkrétně dcera, se Kimovi a Aileen narodilo v roce 1941, a v následujících dvou letech přibýly další dvě, v obou případech synové. Philby byl až slepě milujícím otcem, který se doslova dmul „rodičovskou pýchou“, jak s uspokojením Elliott konstatoval.

Dům Philbových se stal místem, kde se scházeli mladí zpravodajští důstojníci Páté sekce, čili jakousi „venkovskou obdobou“ bytu manželů Harrisových v Londýně, takže dveře tam byly vždy otevřeny a to samé platilo o lahvích s alkoholem. Spisovatel Graham Greene, v té době jeden z Kimových zástupců, později vzpomínal na „dlouhé nedělní obědy v St. Albans, kdy celá jedna podsekcce pod Philbyho vedením odpočívala tím způsobem, že její příslušníci několik hodin pili jako duhy“. Kolegové Kima zbožňovali a vybavovali si jeho „drobné projevy loajality“, velkorysého ducha i odpor k jakýmkoliv pŕtkám na pracovišti. „Měl v sobě něco podobajícího se auře oblíbené autority, jako nějaký romantický velitel čtyř vojáků, takže ostatní před ním chtěli vypadat co nejlépe“, vzpomínal jeden z nich. „Dokonce i důstojníci, kteří byli vůči němu v nadříceném postavení, jeho schopnosti uznávali a v leccems mu ustupovali.“

Pátá sekce byla jakousi malou, pevně semknutou komunitou, jen asi tucet důstojníků a jejich zástupců a podobný počet civilních zaměstnanců. Se svými sekretářkami si ti první tykali a někteří se s nimi dostali i na ještě „vyšší úroveň“. Ve Philbyho „veselé partě“ byl například již zmíněný Tom Milne, jeho kamarád ještě ze školy, rovněž jeden žoviální excentrik jménem Trevor Wilson, který se dříve živil „nákupem výkalů skunka v Habeši pro francouzského výrobce parfémů Molyneux“, a také třeba Jack Ivens, obchodník s ovocem, který hovořil plynne španělsky. Místním obyvatelům St. Albans pak

bylo namluveno, že ti vzdělaní mladí muži a ženy v tom velkém domě jsou kolektivem archeologů z Britského muzea, kteří odkrývají zbytky sídla Verulamium, což byl latinský název jejich městečka. Jídlo vařila jistá paní Rennitová a byla to solidní anglická kuchyně, každý pátek se například podávala ryba s hranolky. O víkendech hráli na hřišti za Glenalmondem kriket a poté se vždy odebrali do hospody King Harry, která byla hned vedle.

Vedoucím celé skupiny byl plukovník Cowgill, ale její hybnou silou Philby. „Ze všeho, čím se zabýval, vyzařovalo odhodlání a cílevědomost, které ostatní inspirovaly k následování,“ vzpomínal Elliott a nebyl sám, kdo ho chválil. „Nikdo jiný by nebyl tak dobrým šéfem,“ napsal o něm Graham Green. „Pracoval usilovněji než kdokoliv jiný, ale nikdy nevypadal vysíleně, byl vždy klidný a naprosto vyrovnaný.“ I na těch nejuvolněnějších pracovištích je, pravda, vždy prostor i k soutěživosti, ale Philby byl zosobněním dobrého vztahu k podřízeným. „Když se někdo ve svém úsudku dopustil omylu, vždy něco takového zlehčoval a zakrýval, aniž by dotyčného zkritizoval.“ V září 1941 dorazil do Glenalmondu jejich nový, španělsky hovořící spolupracovník Desmond Bristow a Philbyho, který ho přivítal, popsal následujícími slovy: „Mírně vypadající muž, jehož oči se smály a z něhož vyzařovala důvěra. Můj první dojem byl takový, že je to člověk nenápadného intelektuálního šarmu... Měl v sobě jakýsi spirituální klid.“ Liberálním ovzduším se každopádně Pátá sekce odlišovala od ostatních částí MI6, které byly rezervovanější. „V té naší nebylo obtížné zjistit, na čem kolegové zrovna pracují, to co věděl jeden, věděli všichni,“ psal Philby.

Obdiv ze strany jeho podřízených se odrážel i v uznání lidí, kteří byli ve vyšším postavení než on sám. Felix Cowgill o něm například hovořil jako o „dobrém rozhodčím v kriketu“, což byl projev vrcholné chvály, protože to znamenalo, že Philby se vždy přísně držel daných pravidel. Někteří jiní lidé v něm ovšem viděli i záblesk čehosi jiného, tvrdšího a hlubšího, „ambice kalkulujícího člověka“ a bezohlednou „cílevědomost“, protože humor podobně jako Elliott používal, aby zakryl, že chce něco zjistit. „Bylo v něm něco záhadného, on vám nikdy

nedovolil přejít v konverzaci na nějaké vážné téma, vždy se to celé vedlo v jakémsi ironickém duchu,“ psal Trevor-Roper.

Coby hlava iberské podsektce to každopádně neměl Philby lehké. Oficiálně sice byly Španělsko a Portugalsko během druhé světové války neutrální, a bojové činnosti se tedy neúčastnily, ale ve skutečnosti na svém území ve velkém tolerovaly německou špionážní činnost, a dokonce ji i aktivně podporovaly. Wilhelm Leissner, šéf Abwehru ve Španělsku, tam řídil širokou a dobře financovanou zpravodajskou síť tvořenou více než dvěma stovkami důstojníků (patřila k nim mimo jiné více než polovina všech tamějších německých diplomatů) a zhruba jedním a půl tisícem agentů, kteří byli rozmístěni po celém státě. Jeho hlavním cílem byla Británie, kam tudíž posílal špiony, které předtím zverboval, nechal však také na velvyslanectví Spojeného království nainstalovat „štěnice“, podplácel místní úředníky a sabotoval britskou lodní dopravu do a ze Španělska. Další zemí, kde se to hemžilo špiony, bylo Portugalsko, i když tam operace Abwehru nebyly tak efektivní, protože jim velel zhyřalý německý aristokrat Ludovico von Karsthoff. Berlín tak do obou států ležících na Iberském poloostrově doslova chrлил jednoho agenta za druhým, ale i spoustu peněz, Philby však měl oproti Leissnerovi i Karsthoffovi jednu obrovskou výhodu, která se jmenovala Bletchley Park. V tomto přísně utajeném dešifrovacím zařízení se dařilo luštit zachycené německé zprávy posílané vzduchem, což umožňovalo naprosto neocenitelný pohled do útrob zpravodajských služeb nepřítele. „Netrvalo dlouho a měli jsme zcela detailní obraz o působnosti Abwehru v této části Evropy,“ psal později Philby, přičemž takto získané informace začaly být záhy nato „dobře využívány při narušování protivníkovy činnosti na území, které si přitom sám vybral, nebo alespoň při znesnadňování takové aktivity“.

Nicholas Elliott měl za úkol bojovat proti německé zpravodajské službě v Nizozemsku, kde dříve působil, a byla záležitost „z jiného soudku“ a ještě obtížnější než to, s čím se ve Španělsku potýkal Philby. Abwehr byl v Nizozemsku, které nacisté okupovali, velmi výkonný, dařilo se mu tam verbovat, vycvičovat a odesílat do Británie celé řady

agentů. Na druhou stranu pronikat do této země se svými lidmi bylo téměř nemožné, protože těch několik skupin, které přežily incident ve Venlu, bylo prošpikováno německými informátory.

V jednom podobném případě, který připomíná filmy s Jamesem Bondem (a nese všechny znaky lsti vymyšlené Elliottem), byl neda-leko mořského pobřeží, poblíž kasina v letovisku Scheveningen, vysa-zen nizozemský agent Peter Tazelaar. Na sobě měl smoking, ale přes něj ještě gumový oblek, aby zůstal suchý, a ve chvíli, kdy vylezl z vody, si jej vysvlékl. Poté se v tom večerním oblečení, postříkaném trochou brandy, aby to vypadalo, že právě „jde z nějaké párty“, začal „mísit do davu na promenádě“, a opravdu se mu podařilo úspěšně projít kolem německých stráží, načež si na smluveném místě vyzvedl vysílačku, kte-rou tam shodili padákem. Ta podoba s činy agenta 007 mimochodem možná nebyla tak úplně náhodná, protože mezi novými pracovníky britských výzvědných služeb byl v té době také jistý mladý důstojník v oddělení námořního zpravodajství jménem Ian Fleming, budoucí autor knih o Bondovi. Tento člověk prošel podobně jako Nicholas Elli-ott traumatem učení v základní škole Durnford a oba muži se stali blízkými přáteli.

Peter Tazelaar byl každopádně jedním z mála agentů, kterým se podařilo vrátit do Británie. Z patnácti vyslaných do Nizozemska mezi červnem 1940 a prosincem roku následujícího přežili v důsledku bru-tálního, avšak efektivního postupu člověka, který byl v Nizozemsku zodpovědný za kontrašpionážní činnost Abwehru (a tedy protipól Elli-otta), jen čtyři. Tím dotyčným nacistou byl major Hermann Giskes, který v srpnu 1941 zadržel celou skupinu nizozemských příslušníků SOE, poslaných do jejich rodné země rychlým torpédovým člunem, a pod hrozbou zastřelení je donutil odvysílat zpět do Británie šifrované zprávy, na jejichž základě se přes kanál La Manche vydali další špioni. Nakonec bylo v této operaci s krytým názvem Englandspiel čili „ang-lická hra“ zajato asi padesát pět nizozemských agentů a mnohé z nich Němci popravili, než se dvěma vězňům podařilo utéct a varovat Brity, že byli přelstěni. Na závěr celé akce poslal Giskes druhé straně posměšný

bezdrátový telegram následujícího znění: „Tohle bylo naposled, kdy jste se pokusili něco provádět v Nizozemsku bez našeho přispění. Stop. Bereme váš pokus jako jistou nespravedlnost, vezmete-li v potaz naši dlouhou a úspěšnou spolupráci coby vaši jediní agenti. Stop. Ale budiž, kdykoliv se rozhodnete znova navštívit pevninskou Evropu, ujišťujeme vás, že se vám dostane stejné péče a dojdete ke stejnému výsledku jako všichni ti, které jste nám dosud poslali. Stop. Sbohem.“ Tuto epizodu Philby označil za „operaci naprosto katastrofální“, téměř stejně znepokojivou bylo ovšem zjištění, že německým zpravodajským službám v Nizozemsku se podařilo dostat do Británie minimálně jednoho svého agenta, aniž byl zpozorován.

Na jaře 1941 našli v jednom leteckém krytu v Cambridgi mrtvé tělo Nizozemce jménem Engelbertus Fukken, které však nebylo možné ověřit. V kapsách a kufru se našel nizozemský pas, falešný občanský průkaz a dvě mince, konkrétně jeden šilink a jedna šestipenci. Následně se zjistilo, že o pět měsíců dříve seskočil padákem do hrabství Buckinghamshire, kde se vydával za uprchlíka, ale nakonec se střelil do hlavy, protože mu došly peníze. Žádnému jinému nacistickému špionovi se nepodařilo volně pohybovat po Británii tak dlouho, nic o něm ze zachycených zpráv nevěděli dokonce ani ve středisku Bletchley Park, a tak Elliott položil znepokojivou otázku, zda takových agentů nemůže být v jeho zemi více.

Důstojníci z Páté sekce každopádně díky velkorysosti Felixe Cowgilla mohli „v podstatě kdykoliv“ jezdit do Londýna. Philby s Elliottem k takovým návštěvám využívali každé příležitosti, protože chtěli udržovat „kontakt s ostatními sekcemi MI6, ale i s MI5 a dalšími podobnými vládními institucemi“, a když už byli v metropoli, zašli i do svých klubů, a v létě také společně sledovali kriketové zápasy na hřišti Lord's. Oba se též dobrovolně jednou nebo dvakrát za měsíc hlásili k „protipožárním nočním službám“ v ústředí SIS, během kterých četli telegramy přicházející od večera z celého světa. Poskytlo jim to fascinující pohled na britské zpravodajské operace v globálu. Byli jak dva bratři, ve svém povolání i v osobním životě, a vyžívali se ve společném sdíleném riziku, v tvrdé práci i nemravnosti.

Jednoho rána v roce 1941 nasedl Philby opět do vlaku směr Londýn a jako obvykle s sebou měl „narvanou aktovku a dlouhý seznam lidí, které chtěl navštívit“. Vezl si také podrobný popis fungování Páté sekce, jeho zaměstnanců, cílů, operací a selhání i úspěchů, popis byl napsán „ručně, úhledným a drobným písmem“. Po absolvování obvyklého kolečka u kolegů v MI5 i MI6 ovšem nezamířil do baru v podzemí druhého z výše jmenovaných úřadů ani do svého klubu nebo k Harrisovým, kde by strávil večer pitím a sdílením tajností, místo toho sestoupil do stanice podzemní dráhy St. James's Park. Do první soupravy, která přijela, ještě nenastoupil, a do té následující vklouzl na poslední chvíli, když už se dveře zavíraly, a to až když v ní byli všichni ostatní spolucestující, do té doby čekající na nástupišti. O dvě stanice dále zase vystoupil, nasedl do soupravy mířící opačným směrem a poté nahore na ulici naskočil do rozjíždějícího se autobusu. Teprve tehdy získal jistotu, že ho nikdo nesleduje (špionážním žargonem by se řeklo „byl chemicky vyčištěn“), a zamířil do nedalekého parku, kde na něho na lavičce čekal zavalitý, světlolasý muž. Podali si ruce, Philby mu předal obsah své diplomatky a následně se vydal na nádraží King's Cross, aby se opět vlakem mohl vrátit domů do St. Albans.

Kdyby se Elliott tehdy mohl podívat na zprávu o Páté sekci napsanou jeho nejlepším přítelem, byl by nejdříve ohromen a poté strašlivě ponížen. V jedné její části se totiž psalo: „PAN NICHOLAS ELLIOTT: 24 let, výška pět stop devět palců, hnědé vlasy, výrazné rty, černé brýle, ošklivý a poněkud prasečího vzhledu. Inteligentní a s dobrým smyslem pro humor. Rád se napije, nedávno však byl vážně nemocen, takže nyní konzumuje alkohol jen v malém množství. Na starosti má Nizozemsko...“

Elliott by byl ještě více užaslý, kdyby zjistil, že člověk, který s příslušnými dokumenty rychle do noci odcházel, byl důstojník NKVD, Staliny zpravodajské služby, a že Kim Philby je už osm let zkušeným sovětským špiónem, jehož krycí jméno zní „Sonny“.

3

OTTO A SONNY

PHILBYHO OTEC DAL SVÉMU SYNU PŘEZDÍVKU KIM po stejnojmenném hrdinovi oblíbeného románu, který napsal Rudyard Kipling. Starala se totiž o něho indická chůva, takže první jazyk, kterým začal mluvit, byla jakási žvatlavá verze paňdžábštiny, čili byl podobně jako Kiplingova postava bílé dítě, ale mohli si je splést s indickým. Přezdívka již Philbymu mladšímu navždy zůstala, ovšem až po letech se ukázalo, jak moc byla přiléhavá, neboť Kim je v tom románu člověkem dvou odlišných charakterů, dvou různých tváří.

Něco dlužím půdě, na které jsem vyrostl, více životu, který mne sytil, ale nejvíce Alláhovi, který přidělil mé hlavě dvě různé strany.

Půda, na níž vyrostl Kim Philby, dala světu tradičního Angličana z horních vrstev, absolventa soukromých škol, ale život, který ho sytil,

dal světu někoho úplně jiného, a byl to svět, o němž jeho drahý přítel Nicholas Elliott neměl ani tušení. Nevěděl, že v tom samém roce, kdy začal studovat v Cambridgi, se jeho pozdější největší kamarád stal sovětským agentem, nevěděl, že jeho idylické manželství bylo podvodem, protože Philbyho ženou byla ve skutečnosti jistá rakouská komunistická špiónka, a nevěděl, že tento člověk vstoupil do MI6 ne jako horlivý vlastenec, což byl Elliottův případ, ale jako „agent, který tam pronikl v sovětském zájmu“, jak se sám o sobě vyjádřil. Elliott o něm tudíž nemohl ani tušit, že během družných nedělních obědů v St. Albans, alkoholických dýchánek v domě Harrisových a popíjení v suterénu sídla MI6 nebo u baru v klubu White's „jeho druhé já“ pilně pracovalo, tajnosti ostatních do sebe nasávalo stejnou rychlostí jako konzumovaný gin a všechny je poté předávalo Moskvě.

Kořeny Philbyho dvojitého života pocházejí z jeho dětství, souvisí s jeho otcem a s výchovou, ale i s výraznou ideologickou proměnou, která ho zformovala v rané dospělosti. On sám vždy trval na tom, že jeho dvojí existence byla výsledkem pevné víry v politické principy, s nimiž se seznámil ve věku osmnácti let a které již nikdy neodvrhl, a proto to, co jeho nepřátelé označovali za zradu, on chápal naopak za věrnost. V případě Philbyho to však nebyla jen ideologie. Tak jako mnozí jiní Angličané, kteří byli v pozdním období britského impéria součástí establishmentu, měl i on v sobě vrozenou víru ve své schopnosti a v právo měnit svět i mu vládnout. V tom se ostatně shodoval s Elliottem, ovšem jejich názory, jak by se svět měl řídit, nemohly být více protikladné, protože oba byli imperialisté, ale „kopali“ za soupeřící impéria. Za Philbyho osobním kouzlem se skrývala velká „spodní vrstva“ v podobě domýšlivosti, kdy vás ten šarmantní lichotník zve do svého světa, ale ne moc daleko a pouze za jeho podmínek. Angličané milují svá tajemství, vědomí, že vědí o trochu více než člověk, který stojí vedle nich, a když je to navíc někdo, kdo v sobě nosí tajnosti coby součást profese, jen to umocňuje „ohromné potěšení z bezohledné a věrolomné soukromé moci“, jak to nazval Trevor-Roper. Philby ochutnal mocné narkotikum klamu již jako mladík a závislý na podvádění zůstal po zbytek svého života.

Otec chápal Kima jako svou hračku a jakýsi osobní projekt. Stejně jako Claude Elliott i on chtěl, aby to syn někam dotáhl, ale neprojevoval mu žádnou náklonnost. Připravil ho na střední školu Westminster i na tu vysokou v Cambridgi a byl pyšný, když jeho potomek obě tyto vzdělávací instituce absolvoval, po většinu času s ním však nebyl, místo toho jezdil po arabském světě, kde vyhledával kontroverzní situace a věhlas. „Mou ambicí je sláva, ať již si ten výraz vykládá každý jakkoliv,“ prohlašoval. Byl to významný odborník, lingvista a také ornitolog, který i věhlasu z určitého pohledu skutečně dosáhl, ale kdyby nebyl tak moc tvrdohlavý, provokující a vlastně i arogantní, vážili by si ho lidé po delší dobu. Své názory považoval za právě objevenou pravdu, i když je teprve nedlouho předtím přijal. Nikdy nikomu a v ničem neustoupil, neuměl naslouchat a neuměl dělat kompromisy. Se stejnou rychlostí uměl někoho urazit i přijmout urážku, vehementně kritizoval všechny kolem, jen ne sebe samotného, a svou ženu Doru střídavě zanedbával a sekýroval. Byl to snob a v mnoha ohledech člověk konvenční, ale zároveň i bezděčně „rebelem bez příčiny“, který se prostě vždy chtěl odlišovat od ostatních. Panujícím systému se neustále stavěl na odpor, ale když ho ten neodměnil, se zuřivostí sobě vlastní si na něj stěžoval. Kim toho člověka zároveň zbožňoval i nenáviděl.

Ve škole si byl mladý Philby „neustále vědom otcova dlouhého stínu“. Chlapec se učil dobře a byl i oblíben, ale sem tam si také zalhal, což jeho rodiče zneklidňovalo: „Musí si neustále dávat pozor, aby říkal pravdu, ať by následky byly jakékoliv,“ zdůrazňoval Philby starší. Na Cambridgeskou univerzitu přišel v sedmnácti letech a po otci zdědil jak intelektuální sebevědomí, tak jeho odhodlání jít proti proudu.

Divoké ideologické proudy, které univerzitu zachvátily ve třicátých letech dvacátého století, vytvořily vír a ten do sebe rychle vtáhl Philbyho i řadu dalších chytrých, ale rozzlobených a odcizených mladých mužů. Kim se spřátelil s levicově smýšlejícími studenty, přičemž někteří byli dokonce stoupenci extrémní politické levice – v Evropě byl na vzestupu fašismus a mnohým připadalo, že postavit se mu mohl jen komunismus. Pozdě večer se tito studenti scházeli v místnostech obložených

dřevěnými panely a za hojné konzumace alkoholu debatovali, hádali se, probírali tu jeden ideologický program, tu jiný, a v několika málo případech také podporovali teorii násilné revoluce. K nejvýznamnějším a rozhodně nejosobitějším z těchto nových Philbyho radikálních přátel patřil Guy Francis de Moncy Burgess, zábavný, ale také amorální mladík, jehož fandění komunismu bylo mimořádně hlasité a nebezpečné, k dalším pak Donald MacLean, inteligentní lingvista předurčený nastoupit po studiích na ministerstvo zahraničí.

Philby tehdy vstoupil do Socialistické společnosti Cambridgeské univerzity a před volbami také agitoval za Labouristickou stranu, ale žádný „náhlý přerod“ se v jeho případě nekonal, když se komunistické náboženství zmocnilo jeho duše, nebylo to žádné revoluční „zjevení Páně“. Doleva se tento student posouval pomalu, rychlejší tempo ten proces nabral až po návštěvě Berlína v roce 1933, kde byl podobně jako Elliott na vlastní oči svědkem brutality nacismu během jedné protizidovské demonstrace. Philby ovšem na rozdíl od mnohých svých přátel nikdy nevstoupil do Komunistické strany Velké Británie, jeho přesvědčení bylo radikální, ale prosté: Bohatí vykořisťovali chudé již příliš dlouho, jedinou obrannou zdí proti fašismu byl sovětský komunismus, ta „vnitřní pevnost světového hnutí“, kapitalismus se hroutil a byl odsouzen k zániku a britskou vládnoucí třídu zasáhl jed v podobě koketování s nacismem. „Z univerzity jsem odcházel s přesvědčením, že svůj život musím věnovat komunismu,“ vzpomínal. Své názory ovšem nijak zvlášť najevo veřejně nedával, takže byly téměř nepozorovatelné. Čtrnáct liber, které dostal jako odměnu za získání vysokoškolského titulu, utratil v knihkupectví, kde si koupil sebrané spisy Karla Marxe, i když neexistuje žádné svědectví o tom, zda si je opravdu důkladně prostudoval, nebo zda je vůbec četl. Politika sice ovládala jeho život, ale o politickou teorii se moc nezajímal. Elliott v této souvislosti později poznamenal, že si ho nedovede představit „jako učitele dialektického materialismu“.

Ještě než Cambridge opustil, vyhledal Philby svého univerzitního konzultanta, jímž byl marxistický ekonom Maurice Dobb, a zeptal se

ho, jak by mohl nejlépe „prospěť komunistické věci“. Vypovídalo to o hloubce, do jaké tato ideologie na této vysoké škole pronikla, protože mu vůbec nepřišlo nebezpečné klást takové sugestivní otázky, ostatně i Dobb mu bez obav odpověděl. Odkázal ho na pařížského pracovníka Kominterny, mezinárodní komunistické organizace, který se jmenoval Louis Gibarti, a ten Philbyho následně představil rakouským komunistům, kteří v té době již operovali v podzemí. Všechno to proběhlo velmi jednoduše, i radikální levice prostě měla něco podobného síti bývalých spolužáků soukromých škol v Británii.

Na podzim roku 1933 tedy Philby odcestoval do Vídně, oficiálně, aby si vylepšil svou němčinu, než se bude ucházet o místo na ministerstvu zahraničních věcí, ale ve skutečnosti sledovat boj levice a pravice, který tehdy v rakouském hlavním městě probíhal, a případně se do něj i zapojit. Extrémně pravicový diktátor Engelbert Dollfuss, který zemi vládl, ve své snaze potlačit domácí socialistické hnutí pozastavil platnost ústavy a prohlásil za nezákonné stávky i demonstrace. Rakousku bezprostředně hrozil konflikt na celostátní úrovni a situace byla podle Philbyho vyjádření vysloveně „krizová“. Ve Vídni se Philby dostavil na adresu získanou od Gibartiho a představil se lidem, kteří na ní sídlili. Byli to manželé Israel a Gisella Kohlmanovi a jejich dcera Alice přezdívaná Litzi, do níž se okamžitě zamiloval. Tato třiadvacetiletá Židovka s tmavými vlasy hýřila temperamentem, všechno říkala na rovinu a za sebou měla právě rozvod (vdávala se již v osmnácti). Philby byl v té době ještě panic a také politický naivka, ale ona se o obě jeho nedokonalosti velmi rychle postarala, byla to revolucionářka plně oddána věci a zároveň, podle svědectví jednoho současníka, „dívka velmi náruživá“.

Litzi se aktivně činnila ve vídeňském komunistickém podzemí a udržovala také kontakty se sovětskou zpravodajskou službou, za podvrtnou činnost také proto strávila i dva týdny ve vězení. Philby se do ní ihned zbláznil a milovali se spolu dokonce i na sněhu („Ve skutečnosti člověku není moc zima ve chvíli, kdy si na to zvykneš,“ říkal později jiné své přítelkyni). V Rakousku byl teprve několik týdnů, když se Dollfuss

rozhodl levice rozdrtit, takže nechal proto zatknout socialistické předáky a zakázal odbory, následkem čehož se jeho země ocitla v krátké, ale kruté občanské válce. Philby a Litzi do bojů skočili rovnýma nohama za stranu Revolučních socialistů, aliance socialistů a komunistů, která neměla dlouhého trvání. Předávali vzkazy, připravovali letáky a pomáhali dostat za hranice muže a ženy, po kterých šla policie. Během čtyř dnů byla levice poražena, patnáct set lidí skončilo ve vězení a socialističtí vůdci na popravišti. Na seznamu hledaných osob figurovala i Litzi a policejní smyčka se kolem ní začala utahovat, ochránil ji však Philbyho britský pas: Čtyřicátého února 1934 ji na vídeňské radnici pojal za svou manželku, takže mohla se svým novým mužem uprchnout do bezpečí Británie, čili sňatek uskutečněný pouze ve jménu marxismu to nebyl. „Lizzy“, jak jí říkal, byla možná jedinou ženou, které zůstal ideologicky i sexuálně věrný: „Základem našeho vztahu byla do jisté míry politika, ale já jsem ji opravdu i miloval a ona milovala mne.“

O pár týdnů později dorazili novomanželé do Londýna a ubytovali se u Philbyho matky Dory. Tato konvenční žena, zoufale se snažící udržet alespoň zdánlivý dojem prosperity, i když se jí věčně nedostávalo peněz, nebyla příliš nadšena z toho, že si její syn vzal komunistku z ciziny. Na jeho politické názory se dívala jako na jeden z dalších průvodních jevů adolescence, asi jako na akné. „Rozhodně doufám, že si Kim najde zaměstnání, aby se tak zbavil tohoto zpropadeného komunismu,“ psala svému muži do Saúdské Arábie. „Zatím, pravda, ještě není nějakým vysloveným extremistou, ale mohl by se jím stát.“ Jeho otce však synův radikalismus nijak nevzrušoval. „Excesy mohou vždy být zmírněny později,“ prohlašoval.

Jen o několik týdnů po návratu z Vídně již Philby seděl na lavičce v londýnském Regent's Parku a čekal, až se sejde s „člověkem kardinálního významu“, který, jak slíbila Litzi, mu změní život. Když se jí ovšem zeptal, kdekdo to je a v čem je tak důležitý, neřekla již ani slovo.

Z červnového slunečního světla se vynořil drobný a zavalitý muž, něco přes třicet let starý, s kudrnatými blond vlasy a inteligentním pohledem. Hovořil anglicky, ale se silným východoevropským přízvukem.

kem, a představil se jako „Otto“. Na jejich první rozhovor Philby nikdy nezapomněl, protože dotyčný mluvil o výtvarném umění a o hudbě nebo o tom, jak miluje Paříž a jak se mu nelíbí Londýn. Tohle byl „člověk se značným kulturním rozhledem“, říkal si Philby, ta osoba ho vysloveně uchvátila: „Byl úžasný, prostě úžasný, to jsem si okamžitě uvědomil, a první věci, které jste si všiml, byly jeho oči, díval se na vás, jako by v tu chvíli nebylo v životě nic důležitějšího než vy a to, že s vámi hovoří.“ Něco podobného přitom řada lidí oceňovala i na Philbym... Postupně se jejich konverzace začala stáčet k politice a nato k dílům Marxe a Lenina, která Otto, jak se zdálo, uměl zpaměti. Philby mluvil o svých politické činnosti v Cambridgi i o aktivitách ve Vídni a vyslovil také přání vstoupit do komunistické strany. Oba muži se vyjadřovali v eufemismech, takže Otto například jen naznačoval, že by pro Philbyho možná měl „zajímavou a důležitou práci, a tak jako v případě většiny špiónážních vztahů i tento muž nezačal politikou, ale uzavřením přátelství. „Od samého začátku jsem mu důvěřoval, byl to úžasný rozhovor,“ psal Philby. Nakonec se dohodli, že se sejdou znovu.

Otto se ve skutečnosti jmenoval Arnold Deutsch, což se ovšem Philby dozvěděl až po desetiletích. Byl to hlavní člověk zodpovědný za „nábor“ agentů pro sovětskou zpravodajskou službu v Británii, ústřední postava stojící za vytvořením skupiny lidí, která se později stala známá jako cambridgeský špiónážní kruh. Arnold se narodil českým rodičům židovského původu, ale ještě jako dítě se s nimi přestěhoval do Rakouska. Byl mimořádně inteligentní a vídeňskou univerzitu po pěti letech studia chemie opouštěl coby zanícený komunista, ale také s vášnivým zájmem o sex. Prvním jeho zaměstnáním byla práce vydavatele a popularizátora německého sexuologa, který se jmenoval Wilhelm Reich. Tento „hlasatel kvalitnějšího orgasmu“ se pokoušel poskytnout prudérním Vídeňanům sexuální uvolnění coby součást sexuálně politického hnutí, to se ovšem rovnalo sexuální represi kombinované s fašistickým autoritářstvím. Reich přišel s radikální, i když trochu nevěrohodnou teorií, že „špatný sexuální výkon přivádí muže k fašismu“, a Deutsch jeho myšlenku, že lepší sex vytváří lepší revolucio-

náře, propagoval, avšak tajně také pracoval pro sovětskou výzvědnou službu, v Moskvě dokonce absolvoval příslušný výcvikový kurz. V roce 1933 ho na krátkou dobu zajalo gestapo a na stopě mu v souvislosti s jeho angažovaností s výše zmíněným politickým hnutím bylo také oddělení vídeňské policie bojující s pornografií. O rok později dorazil do Británie, aby na jedné z londýnských univerzit mohl absolvovat postgraduální studium fonetiky a psychologie, zároveň se ovšem v této zemi zabýval i verbováním špiónů. Ve Spojeném království měl příbuzné, z nichž nejvýznamnější byl jeho zámožný bratranec Oscar, zakladatel řetězce kin Odeon (což byly údajně první písmena slov „Oscar Deutsch entertains our nation“ čili „Oscar Deutsch baví náš národ“). Jeden příslušník jejich rodu tedy měl z kapitalismu prospěch, zatímco jiný byl pevně odhodlán jej zničit.

Deutsch byl „ilegálním“ agentem, což ve špiónážním jazyce znamená, že takový nemá diplomatický statut. Jeho úkolem bylo získávat radikální studenty na nejlepších univerzitách (jako krytí používal svou akademickou dráhu), kteří by později mohli dosáhnout postavení, ve kterých by měli moc a vliv. Vyhledával osoby, které by spolupracovaly dlouhodobě, v hlubokém utajení a z přesvědčení, které by byly schopny neviditelně splynout s ostatními příslušníky britské vládnoucí třídy, neboť sovětská zpravodajská služba hleděla daleko do budoucnosti, rozhazovala takové sítě, aby se do nich mohly chytit ryby i po mnoha letech, nebo je případně nechala navěky prázdné. Byla to jednoduchá, ale brilantní trvalá strategie, s jakou mohl přijít jen stát, který vyznával filozofii permanentní světové revoluce, a ona skutečně i byla až závratně úspěšná.

Zdá se, že seznámení Philbyho s Deutschem zařídila Edith Tudor-Hartová, rakouská komunistka a přítelkyně Litzi. Narodila se jako Edith Suchitzky coby dcera zámožného vídeňského nakladatele a jejím manželem byl anglický lékař a také komunista Alexander Tudor-Hart. Do jeho rodné země se přestěhovala v roce 1930 a pracovala tam jako fotografka, bokem však také vyhledávala potenciální agenty pro NKVD, a to pod pozoruhodně nenápaditým krycím jménem „Edith“. Počínaje

rokem 1931 ji sledovala MI5, ale osud tomu chtěl, že nikoli v den, kdy vedla Philbyho do Regent's Parku.

Ten byl přesně tím typem kandidáta na spolupráci, jakého Deutsch hledal. Byl to ambiciózní člověk s dobrými styky, byl oddán příslušné myšlence, ale nenápadně, protože na rozdíl od ostatních nikdy své radikální názory najevo nedával. Philby navíc plánoval, že bude pracovat buď v diplomacii, nebo v žurnalistice, případně ve státní správě, všechna to byla pro špiona ideální místa. Deutsch měl navíc dojem, že jeho otec pracoval pro britské zpravodajské služby, že měl tudíž přístup k důležitým tajným materiálům.

Při jejich druhém setkání se Deutsch Philbyho zeptal, zda by byl ochoten působit jako tajný agent ve prospěch komunistické věci, a ten nad tím vůbec nepřemýšlel: „Nabídku být členem nějaké elitní jednotky člověk dvakrát nezvažuje,“ psal. Právě tato poznámka byla velmi výstižná: Přitažlivost jeho nové práce spočívala v její výjimečnosti, jinak řečeno je příběh s názvem Kim Philby v určitých ohledech příběhem člověka stále vyhledávajícího exkluzivnější kluby. Spisovatel C. S. Lewis se v eseji, který napsal v roce 1944, zabýval fatální posedlostí Britů fenoménem zvaným „interní kruh“ čili přesvědčením, že někde, téměř jim dosah, je nějaká výlučná skupina lidí, která má v rukou skutečnou moc a vliv, a jistý typ Angličanů se ji neustále snaží objevit a přidat se k ní. Gymnázium Westminster School a Cambridgeská univerzita jsou jakýmsi elitními kluby a ještě exkluzivnější společností je MI6, ale ve chvíli, kdy Philby začal uvnitř této instituce pracovat tajně pro NKVD, stal se nejvýznamnějším příslušníkem podzemního „interního kruhu“ a vlastně jakýmsi klubem o pouze jednom členu. „Ze všech vášní je ta dostat se do podobné skupiny nejvíce zodpovědná za stav, kdy člověk, který ještě není příliš zkažený, začne dělat velmi špatné věci,“ domníval se Lewis.

„Moje budoucnost vypadá romanticky,“ psal Philby. Deutsch mu totiž objasnil, jak by měla vypadat: Spolu s Litzi musejí přerušit veškeré kontakty s jinými komunisty a on konkrétně by si místo vstupu do strany měl vytvořit nový politický image pravicově smýšlejícího člo-

věka, třeba i sympatizujícího s nacismem. Philby se prostě musí stát navenek konvenčním příslušníkem přesně té třídy, proti níž bude přitom bojovat. „Svým dosavadním životem, vzděláním, vzhledem a chováním jste buržoazní intelektuál, který má před sebou úžasnou kariéru, buržoazní kariéru,“ vysvětloval mu Deutsch. „Protifašistické hnutí potřebuje osoby, které jsou schopny proniknout do řad buržoazie.“ Až bude Philby ukryt v establishmentu, bude moci pomáhat revoluci „reálným a očividným způsobem“. Poté ho začal učit základům činnosti zvané špionáž, konkrétně jak připravit setkání s řídicím agentem, kde nechávat vzkazy, jak poznat, zda jeho telefon není odposloucháván, jak zjistit, zda není sledován, a když ano, jak takového člověka setřást. Dal mu také úplně nový miniaturní fotoaparát a vysvětlil, jak se kopírují různé dokumenty. Philby si všechny jeho instrukce naučil nazpaměť „jako nějakou báseň“ a jeho dvojí život mohl začít.

Deutsch mu také přidělil krycí jméno „Sonny“ čili „Synáček“ (používal i německou verzi „Söhnchen“) a svůj „úlovek“ nahlásil sovětskému rezidentovi v Londýně čili představiteli NKVD – předchůdkyni KGB – pro danou oblast, který tu zprávu následně oznámil do ústředí této zpravodajské organizace v Moskvě. „Získali jsme syna anglického agenta, poradce ibn Saúda, jmenuje se Philby.“ Na vedoucího představitel v Sovětském svazu to udělalo dojem. „Jaké jsou vyhlídky, že by mohl udělat kariéru v diplomacii? Jsou reálné? Vydá se svou vlastní cestou nebo mu jeho otec navrhne, aby se s někým sešel a takovouto variantu s ním prodiskutoval? To bychom vítali.“ Deutsch také svého nového svěřence požádal, aby dal dohromady seznam lidí, které zná (nebo prostě byli jeho současníky) z Cambridgeské univerzity, popřípadě i té Oxfordské, a kteří by mohli být také naverbováni. Navíc vyslovil přání, aby nenápadně prozkoumal, jaké má jeho otec doma v pracovně dokumenty, a ty „nejzajímavější“ aby ofotil.

Požadavek, aby Philby prováděl špionáž vůči svému vlastnímu otci, se musel jevit jako test jeho oddanosti věci, ale on s tím ve skutečnosti neměl problém, a ten úkol proto provedl bez zaváhání. Deutsch nato do Moskvy hlásil, že jeho nový spolupracovník „hovoří o svých

rodičích, kteří jsou zámožnými příslušníky buržoazie, s nepředstíraným pohrdáním a nenávistí“. Philby nepochybně člověku, který ho řídil, předváděl nadšení správného třídního bojovníka, protože jím byl naprosto unesen, „jeho úžasným vzděláním, lidskostí a oddaností pro věc budování nové společnosti“. Setkávali se často, vždy v nějakých „vzdálenějších otevřených prostorech Londýna“, jednou však k tomu došlo i v Paříži. Deutsch svému mladému svěřenci lichotil, ale také mu byl inspirací. Když například začal skřípat Philbyho vztah s Litzi, jako člověk starší se stal jejich manželským rádcem. („Jeho žena byla první, s níž spal,“ oznamoval do ústředí NKVD a snažil se tím jako obvykle prokázat vztah mezi sexem a zapálením pro socialistickou myšlenku. „Když se mezi nimi objevily problémy, začali se obracet na mne a mými radami se oba i řídili.“)

Philby si ke svému charismatickému sovětskému kontrolorovi vytvořil silné ideologické i citové pouto. „Občas jsem měl pocit, že jsme přátelé již od dětství,“ vzpomínal později. „Byl jsem si jist, že se o mne a o můj život zajímal ani ne tak kvůli své profesi, ale z lidskosti.“ Fatální domýšlivosti většiny špiónů je přesvědčení, že jsou milováni, a to ve vztahu dvou rovných osob, že s nimi nikdo nemanipuluje. Deutsch si důkladně prostudoval Philbyho psychologický profil včetně záblesků nejistoty za jeho uhlazeným zevnějškem, nepředvídatelné zajímavosti a potlačovaného odporu, který choval ke svému dominantnímu otci. Do moskevského ústředí nahlásil, že dotyčná osoba vypadá slibně, ale potřebuje „neustálé povzbuzování“. „Söhnchen pochází ze zvláštní rodiny. Jeho otec je momentálně považován za největšího odborníka na arabský svět, je to ovšem ambiciózní tyran, který chtěl mít ze svého syna významného člověka.“ Poté se Deutsch zmiňuje o Philbyho intelektuální zvědavosti, o jeho střídajících se náladách, starosvětských způsobech a odhodlání: „Je obdivuhodné, jak široké a hluboké znalosti má tento mladý muž... Je tak vyspělý a přitom je mu jen třiadvacet, na což zapomíná.“

Deutsch svého nového pomocníka pobízel, aby si našel práci v žurnalistice („až se tam dostaneš, rozhlédneš se a pak se rozhodneš, kudy dál“), a Moskvu ujišťoval, že kontakty Philbyho rodičů mu zajistí rychlý

vzestup v kariéře. „On sám má řadu přátel z těch nejlepších vrstev,“ psal. Záhy nato se nyní již spolupracovník NKVD stal zástupcem editora v politickém a literárním měsíčníku *World Review of Reviews* a poté přešel do časopisu *Anglo-German Trade Gazette*, který se zaměřoval na zlepšování hospodářských styků mezi Británií a Německem a byl částečně financován nacistickou vládou. Svůj přechod od extrémní levice, kde se o něm v podstatě nevědělo, k extrémní pravici, k níž se svou činností *de facto* veřejně hlásil, dokončil vstupem do Anglo-německé společnosti, která vznikla v roce 1935 s cílem podporovat hlubší porozumění Německu. Byla to v podstatě žumpa, kde se shromáždila ta část britské společnosti, která vyznávala filozofii appeasementu a obdivovala nacismus. Mezi jejími členy byli politici, aristokraté i podnikatelé, někteří naivní nebo jen důvěřiví, ale někteří zuřiví fašisté. Tito lidé měli názory, které se diametrálně lišily od těch zastávaných Philbym, takže mu poskytovali dokonalé politické alibi, také se však od nich dozvídal informace o vztazích mezi nacisty a jejich britskými sympatizanty, které byly v Moskvě velmi vítány. Z pověření společnosti pravidelně jezdil do Berlína, kde se dokonce sešel s německým ministrem zahraničí von Ribbentropem, později však tvrdil, že hrát mladého zapáleného fašistu mu přišlo „hluboce nechutné“, protože „v očích svých přátel, i těch konzervativních, ale čestně konzervativních, jsem vypadal jako člověk podporujících nacisty“. Jeho dřívější levicoví přátelé byli z jeho zdánlivé přeměny zděšeni, někteří se mu i začali vyhýbat. Deutsch s ním alespoň soucítil a ubezpečoval ho, že ví, „jak těžké je opustit staré kamarády“.

Oddanost Philbyho a Litzí ke komunistické ideologii se ukázala být trvalejšího charakteru než city, které chovali jeden k druhému, takže se nakonec rozešli, bez nevraživosti, a ona se přestěhovala do Paříže. Co se týče dokumentů svého otce, nenašel v nich nic zpravodajsky hodnotného, což Moskvu překvapilo, protože NKVD byla přesvědčena, že člověk s takovými styky, jako byl St. John Philby, který často a volně cestoval, přece musí být špiónem. „Zdá se být nepravděpodobné, že by jeho otec nebyl úzkým spolupracovníkem britské zpravodajské služby,“ psalo se ve zprávě. Sověti prostě povýšili svůj chybný předpoklad na skutečnost,

a to nikoli poprvé. Kim mezitím, tak jak měl, připravil seznam osob z řad svých levicových přátel z Cambridge, kteří by mohli připadat v úvahy coby agenti. Figurovali mezi nimi mimo jiné Donald Maclean a Guy Burgess.

První z jmenovaných byl i nadále oddaným komunistou a nyní pracoval na ministerstvu zahraničí. Philby ho pozval na oběd a naznačil mu, že by bylo třeba začít pro stranu vykonávat důležitou tajnou práci. „Lidé, kterým bych tě mohl představit, jsou velmi seriózní.“ Poté ho instruoval, že má v ten a ten den přijít do té a té kavárny a v ruce má nést nějakou knihu v zářivě žlutém obalu. V příslušném podniku už na něho skutečně čekal „Otto“ a dle očekávání tohoto „velmi vážného a uzavřeného“ mladého muže s „dobrými konexemi“ získal pro NKVD. Dostal krycí jméno „Sirotek“ a stejně jako Philby se začal zbavovat své radikální minulosti. „Sonny má pro Sirotku jen slova chvály,“ sděloval v této souvislosti Deutsch Moskvě. Poněkud složitějším případem byl ovšem Burgess: „Velmi inteligentní člověk..., ale trochu povrchní, který by v jistých situacích mohl některé věci prozradit.“

Burgess vycítil, že se mu odepírá vstup na nejzávažnější a zároveň nejriskantnější večírek jeho života, takový postřeh byl pro něho typický, a tak si tu cestu mezi „vyvolené“ bez skrupulí vynutil. Jednoho večera na Macleana udeřil: „Ani za mák ti nevěřím, že už nejsi komunista, to si můžeš jen myslet, prostě na něčem pracuješ.“ Poté ho Deutsch trochu s váháním napsal do příslušného seznamu, a ten, jak se dalo očekávat, hned začal do celého světa naplno vytrubovat, že Marxe vyměnil za Mussoliniho a je nyní stoupencem italského fašismu. Burgess také následně představil svému nadřízenému dalšího kandidáta na spolupráci, byl jím Anthony Blunt, v té době již uznávaný historik umění, takže pomalu, diskrétně, s otcovskou pílí a za Philbyho asistence Deutsch přidával do cambridgeské špionážní sítě jedno jméno za druhým.

Zatímco Deutsch měl na starosti nábor nových agentů, značnou část jejich každodenního řízení prováděl další „ilegální“ špion, jmenoval se Theodore Stefanovič Maly. Tento původně maďarský mnich, který byl během první světové války vojenským kaplanem a v Karpatech padl do zajetí, zažil v průběhu tohoto ozbrojeného konfliktu tolik hrůzného, že na jeho konci již byl revolucionářem: „Ztratil jsem víru v Boha, a když vypukla revoluce, přidal jsem se k bolševikům, stal jsem se komunistou a zůstal jsem jím již navždy,“ psal. Následně ho vycvičili na agenta-chodce a v roce 1932 dorazil do Londýna pod falešným jménem Paul Hardt. Na špiona byl dosti nápadný, vysoký šest stop a čtyři palce, s „lesklou šedou pletí“ a zlatými výplněmi v předních zubech, ale vůči nováčkům se choval velmi decentně a tak jako Deutsch obdivoval Philbyho, kterého charakterizoval coby „inspirativní postavu, skutečného soudruha a idealistu“. Náklonnost byla ostatně opětována a podle Kima nešlo okouzující povahy těchto lidí oddělit od jejich politické přitažlivosti: „V obou případech to byli inteligentní a zkušené profesionálové, stejně jako opravdu velmi dobří muži.“

Philbyho práce pro Anglo-German Trade Gazette v roce 1936 náhle skončila, neboť nacisté přestali časopis finančně podporovat, avšak v té době již Moskva měla s Philbym jiné plány. Ve Španělsku vypukla občanská válka mezi republikánskými silami a nacionalistickými rebely podporovanými fašisty, které vedl generál Franco. Philby dostal za úkol sledovat pod pláštěm novináře na volné noze ty druhé a informovat o pohybu jejich vojáků, o komunikaci, bojové morálce a vojenské podpoře ze strany Německa a Itálie a Moskva byla připravena mu cestu na Iberský poloostrov zaplatit, Deutsch ostatně NKVD již dříve informoval, že Philby „s našimi penězi zachází velmi opatrně“. Po příjezdu na místo si rychle získal přízeň tiskových tajemníků Francisca Franca, a proto britským deníkům, zejména redakci The Times, začal posílat dobře informované články. Při jednom návratu do Británie přesvědčil tyto nejvlivnější noviny ve Spojeném království, aby ho jmenovaly svým zvláštním zpravodajem ve Španělsku, vedoucí zahraniční rubriky listu

Ralph Deakin se mu ostatně přiznal, že mají „velké problémy získat jakékoliv informace týkající se nacionalistických povstalců“.

Když se na poloostrov vrátil, opět zároveň pečlivě sbíral informace zpravodajského charakteru pro své sovětské nadřízené, týkaly se „počtu vojáků v jednotkách a rozmístění těchto útvarů, ráže jednotlivých zbraní, výkonu tanků“ i dalších vojenských záležitostí. Získané údaje posílal zašifrované „slečně Dupont“ v Paříži na adresu, kde – jak zjistil až později – sídlilo sovětské velvyslanectví. Ve Španělsku si také začal s jednou bývalou herečkou, aristokratkou, jmenovala se Frances Doble alias Lady Lindsay-Hogg, byla o deset let starší, podporovala Franca, neboť to byla „royalistka nejpravcovějšího typu“, a přes ni se dostal do okruhu lidí kolem tohoto generála. „Lhal bych ovšem, kdybych tvrdil, že jsem s ní měl něco jen kvůli práci,“ poznamenal později, rozhodně však neměl problémy chodit se ženou, jejíž politické názory se mu hnusily.

Také člověk, který Philbyho řídil v Paříži, Lotyš jménem Ozolin-Haskins, pro něho měl jen slova chvály: „Pracuje s velkým nasazením a vždy je mu jasné, co by nás mohlo zajímat. Nikdy si neříká o peníze a žije skromně.“ Philby však nezanedbával ani svou úlohu „náborového pracovníka“, během jedné cesty zpět do Londýna obědval s již zde zmíněnou Florou Solomonovou, pracovnící společnosti Marks & Spencer, která ho později seznámila s jeho budoucí druhou ženou Aileen. Zdědila značné bohatství a vdala se za bývalého generála, který se po propuštění z armády stal burzovním makléřem, ale přesto byla výrazně levicově orientována, podle jednoho důstojníka MI5 „byla v polovině třicátých let evidentně velmi aktivní, částečně jako zdroj inspirace, částečně jako kurýr a částečně jako spolupachatelka příslušného činu“. Během jejich rozhovoru nad talíři Philby poznamenal výrazně tichým hlasem, že se „zabývá jistou velmi nebezpečnou činností v zájmu míru a potřeboval by pomáhat“, a vzápětí se jí zeptal, „zda by byla ochotna s ním na tomto úkolu spolupracovat“, a dodal, že „kdyby se přidala, bylo by to úžasné“. Jaká „důležitá práce pro mír“ by to konkrétně byla, neuvedl, ale zdůraznil, že „ty bys ji měla dělat také, Floro“. To, co bylo nepochybně pozváním, aby se zapojila do tajné a nebezpečné činnosti v zájmu komu-

nistické věci, ji zaskočilo a nabídku odmítla, ale řekla mu, že „se na ni může kdykoliv obrátit, kdyby se ocitl v nějaké zoufalé situaci“, a na celý tento rozhovor každopádně nikdy nezapomněla.

V Moskvě mezitím vymýšleli pro agenta Sonnyho ještě radikálnější misi. Už dříve NKVD žádala, aby ji informoval o bezpečnostních opatřeních na ochranu generála Franca, a nyní uvažovala, zda by se Philbymu mohlo podařit proniknout do generálovy dostatečné blízkosti, aby ho mohl zabít, a nacionalistům podporovaným nacisty tak uštedřit těžkou ránu. Důstojníkem pověřeným nezáviděníhodným úkolem takový nápad Philbymu předložit byl Theodore Maly, který věděl, že něco podobného je v podstatě neuskutečnitelné, a když ano, tak je to sebevražedné. S návrhem ho tedy sice seznámil, ale poté poslal do ústředí zprávu, v níž myšlenku na podobný atentát zavrhl, i když si byl plně vědom, že tím v Moskvě vyvolá obrovské rozčilení. „I kdyby se mu podařilo dostat do blízkosti Franca..., tak by to, co se od něho očekává, stejně nebyl schopen udělat, i když by byl k tomu ochoten. Přes veškerou jeho oddanost věci a připravenost se obětovat totiž nedisponuje požadovanou fyzickou odvahou i dalšími nutnými vlastnostmi.“ Plán byl tedy potichu uložen k ledu, byl to však další důkaz stále více významnějšího postavení Philbyho v očích Sovětů, neboť během pouhých čtyř let se z nováčka stal potenciálním atentátníkem.

Jeho práce ovšem dělala velký dojem i na deník The Times: „Jsou s Kimem velmi spokojeni, mají o něm to nejlepší mínění,“ řekl redaktor Harold Nicolson Guy Burgessovi. „Udělal si jméno velmi rychle.“ Jeho pověst se ještě výrazně rozšířila, když na Silvestra roku 1937, den před svými dvacátými šestými narozeninami, se coby válečný korespondent zúčastnil bitvy u města Teruelu a o vlasek unikl smrti při výbuchu republikánského granátu (ruské výroby). Skutečnost, že mu následně udělil medaili samotný Franco, přesvědčil španělské nacionalisty, že Philby je „slušný chlap“, jak se vyjádřil jeden z jejich důstojníků.

V létě 1939 generál v občanské válce zvítězil a Philby se vrátil do Londýna, kde ho kolegové v redakci The Times srdečně přivítali. To samé se ovšem nedalo říct o jeho tamějších sovětských přátelích, a to

z toho prostého důvodu, že všichni již byli mrtvi, anebo prostě coby oběť Stalinova teroru zmizeli neznámo kam. Během divokých a paranoidních vražedných čistek začal být podezříván z neloajlnosti každý, kdo byl na zahraničí nějak napojen, a obzvláštní pozornosti se v této souvislosti dostalo předsunutým základnám sovětských výzvědných služeb. Jedním z prvních lidí povolaných do Moskvy byl Theodore Maly, který byl automaticky podezřelý pro své dřívější náboženské působení: „Vím, že jako bývalý duchovní nemám šanci, ale rozhodl jsem se tam odjet, aby nikdo nemohl říct, že „ten kněz byl možná nakonec opravdu špiónem“. V kobkách Lubjanky, sídla tajné sovětské policie, ho mučili, dokud se nepřiznal, že je německým agentem, a nato ho střelou do hlavy popravili.

Jak nakonec dopadl Arnold Deutsch, se nikdy tak zcela neobjasnilo. Philby později tvrdil, že zemřel, když loď Donbas, na níž se plavil do Ameriky, dostala zásah torpédem z německé ponorky, takže by byl obětí Hitlera, nikoliv Stalina. Podle jedné zprávy KGB „Otto“ skutečně zahynul, když mířil do New Yorku, podle jiné ovšem cestou do Jižní Ameriky, a stejně tak pravděpodobné je, že tento člověk s bystrým zrakem, který dal dohromady cambridgeskou skupinu špiónů, měl stejný osud jako Maly, protože coby židovský intelektuál narozený v zahraničí, kde i celá léta žil, byl pro čistku příhodným kandidátem.

Úkol řídit mladé britské agenty poté dostal jistý Grigorij Grafpen, ale i jeho nakonec zatkli a skončil v gulagu. Philbyho nadřízený v Paříži Ozolin-Haskins byl pro změnu v roce 1937 v Moskvě zastřelen a jeho nástupce Boris Šapak ho přežil jen o dva roky, než i jeho popravili. Několika takovýmto lidem se podařilo zmizet, ještě než se jich Stalinovi pochopové zmocnili, což jen posílilo paranoii sovětského diktátora, ale většina se podrobila nevyhnutelnému vývoji. „Jestli mne nezabijí tam, zlikvidují mne tady, a je lepší, když zemřu tam.“ Jeden po druhém byli Philbyho řídicí agenti prohlašováni za nepřátele lidu, on přitom věděl, že to v žádném případě není pravda, měl je v úctě pro jejich „nekonečnou trpělivost“ a „moudrou chápavost“, ale i pro jejich „pečlivé rady, kritiku i podporu“. Později ve svém životě však vyjádřil jen minimální lítost

nad vraždami těchto „úžasných mužů“ a nepřišel ani s žádnou kritikou tyranie, která je zabila, důležitá pro něho byla jen politika.

Když ovšem nastal rok 1939, začala se situace mimořádně komplikovat. Ministři zahraničí Sovětského svazu a Německa, Molotov a Ribbentrop, podepsali v srpnu pakt o neútočení, takže komunismus a fašismus de facto uzavřeli spojenectví. Philby se však stal sovětským agentem, aby mohl bojovat proti tomu druhému z výše uvedených systémům, takže to vypadalo, že poprvé a jedinkrát v životě ideologicky váhal: „Co se teď stane s bojem jednotné fronty proti fašismu?“ ptal se svého nového sovětského nadřízeného a stěžoval si, že nedostává dostatečné politické instrukce. Jejich vzájemný vztah nato výrazně ochladl, také proto, že řídicí důstojník dobře Philbyho neznal, a možná mu tedy ani nedůvěřoval, a styky na nějaký čas oba muži dokonce z důvodů, které dodnes nejsou zcela jasné, úplně přerušili.

Šéf MI5 téhož roku prohlásil stoicky, že sovětská „aktivita v Anglii se rovná nule, a to jak ve zpravodajské činnosti, tak v podrývání politického života“. Nemohl být ovšem dále od pravdy, protože síť spolupracovníků SSSR nejen že byla daleko širší, než jakou disponovali Němci, ale Moskva tam navíc rozvíjela nové taktické postupy a své agenty vyzývala, aby usilovali o místa přímo v britských zpravodajských službách, kde by měli přístup k tajným materiálům toho největšího významu. „Mí sovětští přátelé mi naléhavým tónem sdělovali, že prioritou číslo jedna pro mne musí být proniknutí do britské tajné služby,“ psal Philby, takže poslušně začal ihned zkoumat terén. Brzy nato se Anthony Blunt skutečně stal příslušníkem MI5 a Guy Burgess se „prožvanil“ do MI6 (instituci, které NKVD dala krycí název „Hotel“) a poté tam pomohl dostat i Kima.

Chlad ve vztazích mezi Philbym a jeho sovětskými pány ovšem neměl dlouhého trvání, neboť na jaře roku 1940 poslaly The Times svého hvězdného zpravodaje do Francie, aby tam coby akreditovaný válečný zpravodaj redakce doprovázel britský expediční sbor. V té době již uměl nazpaměť složité instrukce týkající se zkontaktování sovětských zpravodajců v Paříži: Měl stát poblíž kanceláře společnosti

Thomas Cook na Place de la Madeleine, v ruce držet noviny Daily Mail a člověku, který by si nesl stejný deník, položit otázku: „Nevíte, kde je tady Café Henri?“ A ten měl odpovědět: „Je to nedaleko Place de la République.“ Po této vzájemné „dramatické“ konverzaci dotyčnému sdělil informace, které získal během své novinářské práce na frontě, konkrétně o síle a vyzbrojení britských jednotek, ale také o francouzském vojsku za Maginotovou linií, což byly údaje těšící se velkému zájmu Moskvy a ještě většímu ze strany Berlína. Jestli ovšem měl někdy Philby nějaké pochybnosti o paktu Molotov-Ribbentrop, nyní, zdá se, vymizely. Když byl následně britský sbor nucen se z Francie opět stáhnout, vrátil se i Philby a v Londýně hned kontaktoval Macleana s tím, že přivezl „mimořádně cenné materiály“, které chce předat do těch „správných rukou“. Jeho loajálnost prostě zůstávala stejná, nepolevovalo ani jeho odhodlání, a jeho narážky, že by rád vstoupil do zpravodajských služeb, již začínaly přinášet ovoce, konkrétně v podobně člověka jménem Hester Marsden-Smedley.

To byl tedy Kim Philby, muž, který v roce 1940 potkal Nicholase Elliotta a spřátelil se s ním, muž dvou tváří, z nichž jednu používal k zakrývání té druhé. Elliott ho obdivoval a miloval, tohoto bonvivána z vyšších vrstev, absolventa Cambridgeské univerzity, šarmantního, šťastně ženatého člověka a konzervativního člena klubu, ale i válečného korespondenta, který prošel řadou bitev – a nyní hrál životně důležitou roli ve vzrušujícím světě špionáže. Elliott neměl ani tušení, že existuje ještě i druhý Philby, ostřílený komunistický špión, a bude trvat ještě řadu let, než se s ním nakonec střetne.

4

BU, BU, BU, HOLČIČKO, JÁ JSEM ŠPION!

SIR STEWART MENZIES, HLAVA MI6, BYL TÉMĚŘ OPAKEM toho, jaký by měl být správný šéf špionů, neboť to byl člověk aristokratický, tajemný a prohnaný. Někteří lidé říkali, že byl nemanželským dítětem krále Edwarda VII., a přestože to tvrzení bylo téměř jistě nepravdivé, on je nijak nepopíral. Tako jako o všech nejvyšších představitelích této instituce i o něm se hovořilo jako o „C“, což byla tradice odvozena od počátečního písmena příjmení jeho prvního předchůdce v této funkci, který se jmenoval Mansfield Cumming. Menzies byl členem klubu White's, koňmo lovil lišky, stýkal se s příslušníky královského dvora, nevynechal ani jeden den dostihů v Ascotu, hodně pil

a svá tajemství držel zamčená za malým, ale bojovným knírem. Raději měl ženy než muže, ale ještě více než osoby obojího pohlaví miloval koně. Byl nesrozumitelně slušný a zároveň naprosto bezohledný, nepřátelští agenti, sokové na pracovišti a lišky nemohli očekávat žádné smilování. Nicholas Elliott ho sice ctil za „opravdový smysl pro hodnoty“, jak to nazýval, to však byl jen jeho způsob, jak říct, že Menzies, absolvent školy v Etonu a přítel jeho otce, měl stejný pohled na svět. Také Kim Philby ho navenek obdivoval, ale ve skutečnosti ho považoval za klasickou ukázkou elity vládnoucí třídy odsouzené k zániku. „Jeho intelektuální výbava byla nevýrazná a jeho znalosti o světě, ale i názory na svět byly přesně takové, jaké byste očekávali od dosti omezeného člověka z vyšších vrstev britského establishmentu,“ napsal později. S Menziesem se prostě dalo manipulovat.

Tak jako mnohé jiné malé a uzavřené entity, které reprodukují samy sebe, byla i MI6 plná vnitřních svárů, výše postavení zaměstnanci se navzájem nenáviděli a zuřivě intrikovali. Claude Dansey, zástupce šéfa, byl „vyslovený ubožák, neschopný a zkorumpovaný člověk, i když v sobě měl i jistou malou dávku mazanosti“, jak ho charakterizoval Hugh Trevor-Roper, zatímco druhý zástupce Valentine Vivian neboli „Ví Ví“, který Philbymu pomohl vstoupit do světa špionáže, byl veteránem koloniálního policejního dohledu ve starém stylu a pedantem na formu i protokol a coby syn pouhého malíře portrétů žil ve stavu permanentní sociální úzkosti a na každou i tu nejmenší urážku, skutečnou i jen vnímanou, reagoval záchvatem zuřivosti. „Vivian měl svá nejlepší léta již za sebou, jestli ovšem nějaká taková léta vůbec kdy měl,“ psal Philby. „Postavou se podobal rákosu s pečlivě upravenými vlnami ve vlasech a vlhkýma očima.“ Dansey a Vivian se nemohli ani cítit a nejvyšší šéf Felix Cowgill (který byl bezprostředním nadřízeným Philbyho) zápasil s oběma, zatímco oni ho nesnášeli. A Philby všem třem lichotil, kultivoval je a zároveň jimi opovrhoval, pečoval však také o své vztahy s příslušníky ostatních částí zpravodajské služby, zejména z MI5. Tam totiž sbíral informace o kontrarozvědné britské činnosti především, nemluvě o tom, že ta za ni byla přímo zodpovědná, takže kdyby se

někdy měl dostat do jakéhokoliv podezření, šla by po něm právě tato instituce, zkrátka mít tady přátele bylo velmi důležité. Nejbližší mu v MI5 byl Guy Liddell, kultivovaný šéf kontrašpionážního oddělení, který hrál na violoncello a pravidelně docházel k Harrisovým, věčně rozčuchaný, ale laskavý a vlídný vypadal spíše jak nějaký pracovník bankovní pobočky na venkově. „Své myšlenky si tak říkajíc mumlal pod vousy, jako by se snažil propracovat k nějakým konkrétním faktům toho či onoho případu, s tváří svráštělou do uvolněného a nevinného úsměvu, ale za fasádou letargie si jeho rafinovaný a hloubavý mozek přehrával nepřeborné množství věcí, které si uložil do své fotografické paměti,“ psal Philby. Profesionalismus tohoto člověka obdivoval, zároveň v něm však vyvolával i strach.

Jakousi „měnou“ zpravodajské práce jsou utajované věci, takže když jeden profesionální špion před jiným úmyslně něco utrousí, zvedá to příslušný „směnný kurs“. Philby našel zálibu v prozrazování drobných tajemství vybraným kolegům s tím, že jsou určeny pouze jim, a oni mu opláceli stejnou mincí. „Odměna za podobně neortodoxní chování byla často štědrá,“ psal. Jakmile totiž někomu řekl něco neveřejného, navázal s ním tím pádem podstatně bližší vztah, a přátelství – nebo alespoň jeho zdání – bylo tou nejlepší cestou, jak nějaké tajné informace naopak od nich získat. Philby se v kuloárech MI5 i MI6 stal známou a oblíbenou postavou, která si vždy s potěšením vyměňovala s jinými zdvořilosti, klepy nebo důvěrnosti a která byla vždy ochotna jít po práci „na jedno“ a nato ještě i „na druhé“. Jeho sovětský řídící důstojník v této souvislosti do Moskvy hlásil, že agent Sonny je pravděpodobně „jediným člověkem v Hotelu, který nemá nepřátele“.

Menzies přistupoval k Philbymu a Elliottovi jako ke svým chráněncům, jako ke „zlatým chlapcům“ představujícím novou generaci zpravodajských důstojníků, na hony vzdálené vousatým bývalým policistům nebo vojákům, kteří v MI6 převládali do druhé světové války. Ti dva byli aktivní, ambiciózní a dostalo se jim kvalitního vzdělání (ale nebyli to žádní intelektuálové, na takové si „C“ nikdy čas nenašel). Navštěvovali také ty správné kluby a hovořili s tím správným přízvukem. Brzy